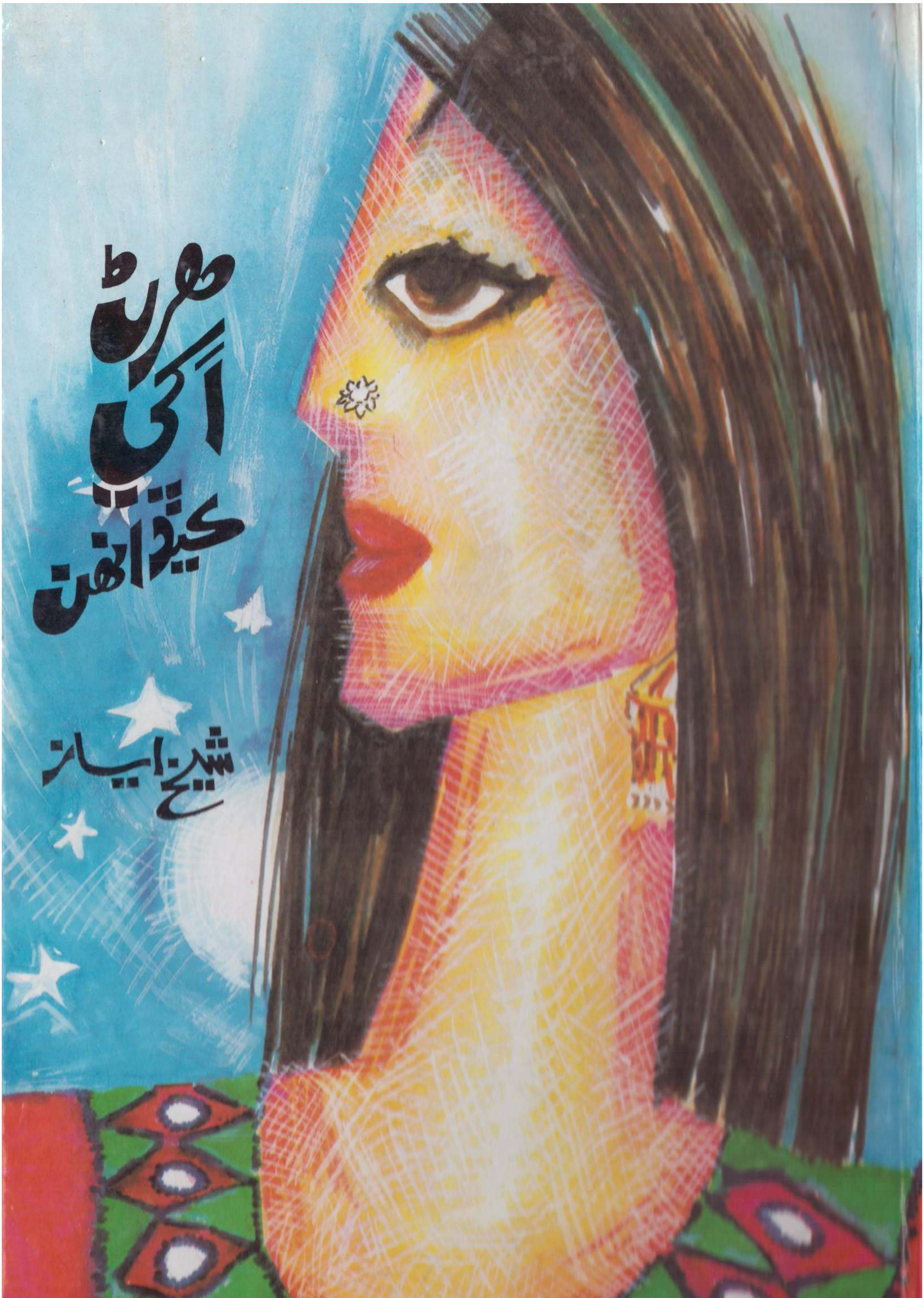
ٺرڙ
آڳي
ڪيڏانهن
شيخ اياز

هَرڻ آکي ڪيڏانهن

هَرڻ اَکي ڪيڏانهن

شيخ اياز

نيو فيلڊس پبليڪيشنس
ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد، سنڌ.
1994ع

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر هڪ سؤ ٽياسي

ڇپائيندڙ	نيو فيلڊس پبليڪيشنس، ٽنڊو ولي محمد حيدرآباد، سنڌ.
ڇپيندڙ	ذڪي پرنٽنگ پريس، ڪراچي.
ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ	عبدالبرادرس ليزر ڪمپوزنگ سسٽم لجپت روڊ حيدرآباد، سنڌ.
ٽائيٽل	فتاح هاليپوٽو
پهريون ايڊيشن	مارچ 1994ع
قيمت	-/70 رپيا

(سڀ حق ۽ واسطا محفوظ)

HARAN AKHI KEDAHAN (Poetry & Prose) Written by SHAIKH AYAZ. Published by New Fields Publications, Tando Wali Mohammed, Hyderabad Sindh. Pakistan. First Edition March 1994. Price per Copy Rs. 70/-
Book No. 183

انتساب

سينيٽر يوسف شاهين جي نالي

جو نہ فقط سنو دانشور، تاريخ دان، صحافي

۽ اديب آهي پر هڪ پيارو ۽ ثابت قدم دوست بہ آهي.

هَرڻ آکي ڪيڏانهن؟
ماءُ ڪتوريو ساٿِڙو
ڪالهہ وَيو جيڏانهن.

(شيخ اياز جو هڪ هائڪو)

ٻه اکر

’هرڻ اکي ڪيڏانهن؟‘ جهڙا ٻه ڪتاب ’سر لوهيڙا ڳيپا‘ ۽ ’جَر ڏيئا- جهمڪن‘ اڳ ئي ڇپجي چڪا آهن. اجا نثري نظمن وغيره جا ٽي ٻيا ڪتاب آهن جي ٻه ٽوري وقت ۾ شايع ڪيا ويندا. ’سر لوهيڙا ڳيپا‘ جو مهاڳ هن ڪتاب جو مهاڳ سمجهو وڃي.

شيخ اياز

2 مارچ 1994ع

•

پوپٽ نہ پڪڙيندو ڪر!
ڄاڻين ٿو تہ گُل بہ پِٽي سگهندا آهن؟
هي رابيل جو گل پنهنجي زبان کولي
تولاءِ ڇا چئي رهيو آهي،
اُهو فقط گلاب جا ڪَن
ٻُڌي سگهن ٿا!
تون نہ ٿو ڄاڻين تہ پوپٽ جا پَر
دعا جا هٿ آهن،
جي هو سُڳنڌي
ساري سنسار لاءِ ڪٽندو آهي؛
۽ جنهن کان سوا گل بي معنيٰ آهن،
۽ ڦلواڙي ٻُسي لڳندي آهي.

●

گل کيي
* گلِ اشرفي چئي
تون گل جي توهين ڪري رهيو آهين،
يا اشرفيءَ جي
قيمت ٿو ڪٿين؟
مرڪب لفظ سوچي ٺاهيندو ڪر!
گل جو سون سان ڇا ؟
سون تہ فقط ڌاتو آهي،
جنهن مان زنجير ٺهندا آهن.
گل ٺهيو آهي آزاد خوشبوءَ لاءِ
جا ائين اُڏامندي آهي
جيئن پَرندا اڏامندا آهن
۽ انهن جي رنگين نقش و نگار مان
بادل پنهنجي لاءِ سبائيندا آهن
سَوڙين جون ڇَئون.

---

* گلِ اشرفي: هڪ گُـل جو قسم.

●

چنڊ!
مان تولاءِ
ستارن جي بارات،
وٺي اچان ٿو.
متان تون
بادل جي ڏوليءَ
مان لهي وڃين،
۽ چنار جي وڻ ڏانهن
هليو وڃين!
چنار جي وڻ کي
تہ سوين هٿ آهن
توکي لوڙڻ لاءِ،
متان تون چنار جي
وڻ ڏانهن وڃين!
چنار کي ڪيئي ٽاريون آهن،
آڌرياءَ لاءِ،
ڪليل ٻانهون
جي هوا جي جهوٽي تي

ڦري وڃن ٿيون!
متان تون بادل جي
ڏوليءَ مان لهي وڃين!

●

ڪارونجهر جي پپ وٽ ڪارو جهرٽو آهي،
پو بہ الائي چنڊ اُن ۾ ڇو ٿو وهنجي!

●

ڇا برق آسمان جي تيز رفتار شمع نہ آهي؟

●

هوسهڙ وانگر چرڪندڙ رانُون،
کهڙي واريءَ جي طوفان ۾ گُم ٿيو ويون؟

●

’مونا طور سينا‘ ڪان خوبصورت سِتَ
مون اجا تائين نہ پڙهي آهي!

●

اي تنهائي تون تہ دشت بيڪران آهين!
هوءَ ياد ڇو اڃي رهي آهي؟
دشت ۾ تہ رڳو واري هوندي آهي،
يا وِڄ متان ڪڙڪندي آهي!

●

ڪيترا پَتَ ڪيڙا مارائي، تو اِها پوشاڪ نهرائي آهي؟

●

آسمان ۾ وڄ ائين چمڪي رهي آهي، جڻ قومِ عاد
حضرت هود تي کِلي رهي آهي.

●

تاريخ جو
هينترو الـمـيو ٿيو آهي
۽ تون چاهين ٿو
تہ مان اُن تي هڪ سٽ بہ نہ لکان!
ڇا نثري مرثيا نہ ٿا لکي سگهجن؟
١ ڇا ميندالستام' جو جوانيءَ ۾ قتل وساري ڇڏيان؟
٢ ڇا هن جي زال 'ناديزدا' جي آتم ڪهاڻيءَ

١- ميندالستام: (آسِپ) روس جو عظيم شاعر جو ٽين ڏهاڪي ۾ اسٽالن مارائي ڇڏيو هو، ادب ۾ جو ائڪميسٽ تحريڪ (Acmeist Movement) جو باني هو ۽ جنهن کي اسٽالن پهرين شهر نيڪالي ڏني ۽ پوءِ مارائي ڇڏيو.

٢- ناديزدا: ميندالستام جي زال جا غالباً اجا تائين جيئري آهي ۽ هن ميندالستام جي زندگيءَ تي بہ جلد لکيا آهن جن جي مطالعي مون کي ڪميونزم جو ڀيانڪ روپ ڪيئي سال اڳي ڏيکاريو هو.

جا بئي حصا "آس خلاف آس" ۽ "آس جو تياڳ"،
جي مون راتيون جاڳي پڙهيا ها
منهنجي ذهن تان،
ايترو جلدي ميسارجي ويندا؟
ڇا 'اساڪ ٻيبيل' جي موت کي وساري ڇڏيان؟
٣ ڇا 'ييسينين' ۽ 'مائڪوفسڪيءَ' جي آپگهات
کي وساري ڇڏيان؟
٤ ڇا مان 'ائنا اخمتووا' جي خاموشيءَ کي
نظرانداز ڪري ڇڏيان؟
٥ ڇا 'سولزي نتسن' تي
جي ستم ڪيا ويا
اُهي ياد نه ڪيان؟
ڇا اُهي عظيم شاعر، اديب ۽ آرٽسٽ
جن جون تخليقون گدامن ۾ ڦِٽي
ڪيون ويون هيون،

٣- ييسينين: ييسينين سرگي اليگزينلر ووچ: (1895ع کان 1925ع) روس جو عظيم شاعر جنهن جي شاعريءَ ۾ بي مثال ترنم هيو ۽ جنهن خودڪشي ڪئي هئي.

٤- ائنا اخمتووا: روس جي عظيم شاعره: (1889ع کان 1926ع).

٥- سولزي نتسن: روس جو عظيم ناول نويس جو هاڻي جلاوطني ۾ ڪئناڊا ۾ رهي ٿو.

اَنهن تي ماتم نہ ڪيان؟
جي آرٽ جو گلو گھُٽيو وجي
۽ جڏهن مون کي پڪ ٿئي
تہ فلاڻا قاتل ها
تڏهنّ اُنهن تي لعنت نہ وجهان؟
قدرت مون کي بُجا ڇا جي لاءِ سيکاريا آهن؟
ڪيئي صديون ٿيون
جو هلاڪو ۽ چنگيز مري ويا
پر مان اُنهن جي نانوَ تي
اجا ٿوڪاري رهيو آهيان،
هي بين الاقوامي تاريخ جا گذريل پنجهتر سال،
جن ۾ اينترو مڪر ۽ فريب،
غلط بياني ۽ جعلي نعري بازي ڪئي وئي،
٦ جو گوئبلز جو روح بہ اُن کي ٻُڏي
ڪَنبي اُٿيو،

٦- ڪوئبلر: هٽلر جو وزير اطلاعات، جنهن هٽلر ۽ هن جي زال ايوا بران جي خودڪشيءَ کان ڪجهہ وقت پوءِ پنهنجي زال گولڊا ۽ ٻارن سميت خودڪشي ڪئي.

اُنَ تي اڪيون پوتي چڙيانً؟
ابي سينا اڄ بہ زنده آهي
اشتراڪي زار شاهي مري وئي.
مون ڪان
منهنجي جيئَري تہ اِها ڳالهہ نہ وسرندي
۽ نہ مان چاهيان ٿو
تہ انسان ذات
وري خود فريبيءَ ۾ مبتلا ٿئي
۽ تاريخ خوشيءَ سان
پنهنجي ڳچيءَ ۾
وري ذلت جو طوق وجهي!

•

ڪوئي تنهنجي ڪَنَن ۾
سُس پُس ڪري رهيو آهي،
جا هي نادان دانشور
ٻُڌي نہ ٿا سگهن،
۽ توتي الزام هڻن ٿا
تہ تون لوڪَ کي
ڀڙڪائي رهيو آهين؛
هوُ ٻوڙا ۽ انڌا آهن
پر گونگا نہ آهن؛
۽ هنن جي زبان
ڊائنوسار جيتري آهي؛ ١
هو رنڀي رهيا آهن
۽ چئي رهيا آهن،
”هي ڪير ٿيندو آهي
جو اُهو سڀ ڪجهہ
مُسمار ڪري رهيو آهي
جو اسان
هڪ صديءَ ۾ جوڙيو آهي،

٢ ۽ ڊارون، فرائڊ ۽ مارڪس جا
ٽوٽيون ٽنيا اُکيڙي رهيو آهي!
٣ هي ڪهڙو سئمپسن آهي
۽ هن جي ڊلئلا ڪير آهي؟
هي ته سڀ ڪجهه ڍيري ڪَري رهيو آهي
سارا محل،
اُنهن جا ايوان،
اُنهن جون پشتيون
جن کي اجا
اسان ٽيڪ ڏئي ويٺا آهيون؟
هي اسان کي ڪهڙي تصور جي
شِنگريلا آڇي رهيو آهي
پنهنجي لاماسراءِ ۾ ويهي؟
هي ڪهڙي اجنتا ۽ ايلورا
کُلهي تي کڻي گهمي رهيو آهي؟
هي اسان کي ترِيءَ تي
ڪهڙو تاج محلَ رکي،
ڏيکاري رهيو آهي؟

هن ڪان پاسو ڪيو،
متان اهي ايوان ۽ انهن جا فُصيل
۽ اُنهن جا محراب ۽ منبر
اوهان جي سِرَ تي نہ ڪري پون
۽ اوهان جا پَتڪڙا ذهن
چيهون چيهون نہ ڪري وجهن!
هن ڪان پاسو ڪيو
هو جيترو ناهي سگهندو آهي
اوترو ڊاهي سگهندو آهي.

١- ڊائنو سار: قديم زماني جو نهايت ڊگهو جانور جنهن جا هڏا ڪيترن هنڌن تي ڳولي لڌا ويا آهن.

٢- ڊارون، فرائڊ، مارڪس: يورپ جا آهي مفڪر جي ويهينءَ صديءَ جي ساريءَ پيڙا جا ڪارڻ ها.

٣- سئمپسن ۽ ڊلئلا: انجيل جا ڪردار، ڊلئلا جو سئمپسن سان پهرين عشق هو پر پوءِ هُن جي تباهيءَ جو ڪارڻ بني.

●

جي دارا کي ڪوئي چئي ها
تہ تنهنجي تقدير
تنهنجي گردن تي
خنجر رکي بيٺي آهي،
تہ شايد هن تي اعتبار ڪري ها،
پر جي اورنگزيب کي
موت کان اڳ ۾ چيو وڃي ها
تہ ڪيڙا تنهنجي ڪفن جو
انتظار ڪري رهيا آهن
تہ هو
اُنهن کي بہ
واجب القتلِ قرار ڏئي ها!
جي هو
پنهنجي موت کي اَٽل سمجهي ها
تہ پنهنجي وڏي ڀاءُ کي
قتل نہ ڪرائي ها!
پر ماڻهو حال ۾ ايڏو مَئو ۽ مست آهن،
۽ مستقبل ايترو ڏنڌلو آهي!

هو اُن ۾
ڏسڻ چاهن ٿا
تڏهن بہ ڏسي نہ ٿا سگهن!
موٽ درياءَ جي پَرِ تي
پنپرڪي جو ڪوهيڙو آهي
جنهن مان فقط
ڪي ڪي ڏاها ڏسي سگهندا آهن
بينل ڪشتيءَ کي
جا سندن انتظار ۾ هوندي آهي!

●

موت افضل آهي، افضل خان نہ آهي، ۽ شيوا جيءَ جي هر ڳالهہ ۾ شيوا شامل نہ آهي.

●

آمريءَ ۾ تون پوربل آهين!
پاڻ کي ڪوٺي چو نہ ٿو ڪڍين؟

●

شال هندستان ۾ اُهو وقت نہ اچي جو اولياءُالله ابوالحسن هجويري، خواجا معين الدين چشتي، خواجا بختيار ڪاڪي، قاضي حميدالدين ناگوري، خواجا فريد گنج شڪر، خواجا نظام الدين اوليا، شيخ بو علي قلندر، شيخ بهاءُالدين ذڪريا سُهرودي، شيخ فخر الدين عراقي، شيخ صدرالدين عارف، حضرت مجدد الف ثانيءَ وغيره کي هندستان جي تاريخ کان الڳ ڪري ڇڏيو وڃي ۽ هنن کي بہ بيروني يلغار جو حصو سمجهيو وڃي! مون کي تہ اها ڳالهہ نقش بديوار ٿي لڳي!

●

ستيہ جيت ري! هندستان ۾ تو 'شطرنج جا کيڏاري' ناٽڪ لکيو، پاڪستان ۾ هجين ها تہ ڪرڪيٽ جا کيڏاري لکين ها!

●

ڏسجانءِ، تاج ۽ تاراج نہ رڳو هم قافيا لفظ آهن پر حقيقت ۾ لازم ملزوم بہ آهن.

●

مان ڇا آهيان؟
تنهنجي ياد تہ آهيان
جا سرنهن جي وڻ ۾ هوندي آهي
جڏهن اُهو بهار ۾
ڦٽي پوندو آهي
۽ جنهن هيٺان
تون ۽ مان
خوشبوءِ ۾ وهنجندا هُياسين،
۽ چنڊ ڪي
اسان کي ڏسي،
رشڪ ايندو هو،
۽ هو مُنهن تي
بادل جي چادر تاڻي
سُمهي پوندو هو،
پر پوءِ بہ هن کي ننڊ نہ ايندي هئي،
۽ ڪڏهن ڪڏهن
مُنهن تان پَلئُہ هٽائي
اسان کي ڏسندو هو،
۽ پنهنجي اڪيلائي لڪائي،

اُداس ۽ اُباڻڪو لڳندو هو،
۽ ڪيڏيءَ نہ
اُڪنڊ ۽ اُڪير ۾
لئہ لِين تي سوچيندو هو
تہ هُن جي ڇهري ڪي
ڇمڻ وارو ڪوئي نہ آهي،
۽ جڏهن مايوسيءَ ۾
سنڌوءَ ۾ ٽپو ڏيندو هو،
تہ لهريون هن کي هٿن سان
الوداع ڪنديون ويندون هيون!
آه! هر لهر
هڪ ڪُليل هَڙ وانگر تہ آهي
جنهن کي حاصل ڪجهہ بہ نہ آهي!
پيار جي پائداري ئي تہ سڀ ڪُجهہ آهي،
اُن جو جَتاءُ،
جَهت لاءِ ئي سهين،
پاڻ ۾ انت آد جي
امرتا سَمائي ٿو،
۽ ڳائي ٿو
اُهي گيت

جي هن سرشتيءَ جي
اُرهن ۾
آتا آهن
ڪير ڏارائن وانگر!

•

نماشام جو
منهنجي گهر جو چراغ
تنهنجي راهه نهاري رهيو آهي
تون ڪهڙيءَ گهٽيءَ ۾ گم ٿي وئي آهين؟
ستارا توکي ڳولي ڳولي ٿڪا آهن،
منهنجيءَ چانئٺ
تنهنجن پيرن جي مٽي
ڪيتري وقت کان نہ چُمي آهي،
مان چاهيان ٿو تہ تون اچين
تہ منهنجي شاعري
پوري ٿي سگهي،
مون کي تنهنجي ڇهري لاءِ
چنڊ کان بہ بهتر
هڪ نئين تشبيهہ سُجهي آئي آهي،
۽ تنهنجي اکين لاءِ
هڪ نئون استعارو ليئا پائي رهيو آهي،
جنهن تي ڪائي بہ هرڻي
هرکي اچي سگهي ٿي؛

تون جا منھنجي شاعريءَ جي
پوئين نظم جو
پويون بند آهين،
ڪيڏانهن ائين گم ٿي وئي آهين،
جو مان تنھنجا چَپ
قافين وانگر ڳولي رهيو آهيان؟
تون جا
منھنجي روح جي
پوئين رديف آهين!
اي منھنجي منظوم محبت
موٽي آءُ!
مُنھنجي شاعري
تنھنجو آخرين انتظار ڪري رهي آهي.

•

اي ڪاش!
گُل تنهنجي محبت لاءِ
هڪ استعارو ٿي سگهي
۽ چٽي نہ وڃي!
اي ڪاش!
چنڊ تنهنجي محبت لاءِ
هڪ تشبيهہ ٿي سگهي
۽ لهي نہ وڃي!
تو ايتري ناپائدار تہ ناهين
جيترا اهي استعارا ۽ تشبيهون آهن،
تون تہ منهنجي دل ۾ آهين
۽ منهنجي دل
فنا جي زد ۾ اچي نہ ٿي سگهي
۽ ڪائنات
ان کي پاڻ ۾ سمائڻ کان
قاصر آهي،
منهنجي دل لاءِ
ڪائي تشبيهہ
ڪوئي استعارو
نہ آهي.

●

معلوم نہ آهي
تہ عمر توتي اثر ڪيو آهي
يا تون اجا
پُرمسرت گلاب وانگر شگفتہ آهين
۽ هِير ۾ لُڏي رهي آهين،
۽ پونرا
تنهنجي واس ڪان وانجهي نہ آهن؟
عمر وڏي قاتل آهي!
اُها گلن جهڙا،رُخسار
ڇاٽي تي ڇڏي،
۽ ڪيئي هَرڻ اکيون
رڻ ۾ رولائي تي ماري،
۽ انهن جا تُنرا
سج جي تيز تپت ۾
جهانورجي وڃن ٿا،
۽ رُڃ ۾
اُنهن جا ڇَپ ٻانورجي وڃن ٿا
۽ ڇوڏا ٿي ڇٽن ٿا،

جن مان نہ فقط تازگي،
پر زندگي بہ نکري وجي ٿي!
عمر وڏي قاتل آهي:
اُن جو هر سال هڪ ڇرو آهي
۽ اُها پنهنجا ڇُرا ڪنا ڪري
هڪ وقت ئي تنهنجيءَ ڇاتيءَ ۾ ڪوڙي ڇڏي ٿي،
۽ تون اُنهن جا زخم لڪائي نہ ٿي سگهين!
ڇا زخم ڪي ڪنهن بہ
ڪڏهن مينديءَ جو ڳل سمجهيو آهي؟
اکين جون هرڻيون
ڇا رُلي رُلي ساٿيون نہ ٿيون ٿِي پوَن؟
جي تون رڳو ماس آهين
تہ اُهو انت ڳري ويندو،
بانور ڪر تہ ڪنهن ٻيءَ ڳالهہ تي ڪر!
اي خوبرُو خاتون!
دنيا ۾ خوبرُوئي سڀڪُجهہ نہ آهي!
ٻيو ڪِجهہ بہ آهي
جو پائيدار آهي
زندهء جاويد آهي،

جو توسان اُجهامڻو نہ آهي؛
اُن شعلي جي باري ۾
ڪڏهن سوچيو اٿي؟
اُن ۾ پوئين گهڙيءَ تائين
چڻنگون رهن ٿيون

جي پيريءَ جيٰ اُجهندي
۽ موت جي اونده ڪي
اُجاري سگهن ٿيون!

●

ٻُلي شاه!
* بيشڪ الله آدمي ٿي ايندو آهي،
منهنجي زندگيءَ ۾ ئي
ڪيئي ڀيرا آدمي ٿي آيو آهي
۽ مون هُن جي هٿن کي چُميو آهي
۽ جڏهن هن جي پرستش ڪئي آهي،
تڏهن آسمان مان مينهن ڦڙيون وسيون آهن
۽ڪڪرن فرشتن وانگر ڇانوَ ڪئي آهي،
۽ تڏيرڙي هوا ۾
صر صر ۽ سَمومُ جو شائبو به نہ ٿيو آهي،
اُها خدا جي هٿن وانگر
گُلن کي ٿڦڪيون ڏئي رهي آهي،
۽ رابيل ۾ ٽڙي پئي آهي
۽ اُن جي خوشبو
ڪائنات ۾
ڦهلجي وئي آهي،

---

* الله آدمی بن آيا (بلهي شاه جي هڪ سٽ)

۽ ستارا اکيون ڇنڀي سوچي رهيا آهن،
تہ خدا
اڄ
گل ۾ مجسم ٿيو آهي،
۽ وحدت الوجود
فقط
هڪ ئي وجود ڳولي لڌو آهي،
۽ الله آدمي تي آيو اهي
اُن انسان ۾
جو رابيل وانگر
مِينهن ڦڙين ۾
ٽڙي پيو آهي!

•

ڇا مان اُهو آهيان.
جنهن کي تو پنڌرنهن سال اڳي ڏنو هو،
نشيءَ ۾ ڌت، الوُت،
جنهن جون اکيون اُن خون وانگر ڳاڙهيون هيون،
جو ڊاک جي وَل کي ڏنو ويندو آهي،
۽ جنهن جا هٿ ائين پرپور ها
ڄڻ اُهي ڏاڙهن ۽ زيتونن
جي وڻن مان،
ڪجهه چُني،
موتيا ها:
جنهن جي لڙکڙائيندڙ چال،
سنڌوءَ جي ڇوڙ وانگر
هيڏانهن هوڏانهن وڃي رهي هئي،
۽ جنهن جي پاڪر ۾،
سُڳنڌ هئي
اُنهن گلابن جي

---

* نوٽ: ڊاک جي وَل کي جانور جو خون ڏنو ويندو آهي تہ اُها وڌيڪ ڳاڙهي ۽ مٺي ٿيندي آهي.

جي بهار جي پوئين هيرِ ۾
ٿِڙي پوندا آهن؟
نہ مان اُهو نہ آهيان،
مان تہ اڄ ڪلهہ شام جي شفق مان
ڪيئي ٽوڪريون ڀري آيو آهيان،
جن ۾ ساري آسمان جون رنگينيون آهن
۽ اُهي گل آهن
جي جوانيءَ جا محتاج نہ آهن
۽ جي ڪڏهن بہ نہ مرجهائبا!
مان اڳ وانگر
پکيئڙن سان
پڃرا نہ ٿو ڀريان
پر آزاد پرندن کي ڏسي،
خوشيءَ ۾ نہ ٿو سمائجان،
۽ چاهيان ٿو،
تہ اُن خوشيءَ کي ائين ماڻيان،

جيئن هوا کان
اُها اُڏار نہ کسيان،
جا هيرِ کي
کيمخواب ۽ بخمل جي تاڪئي وانگر
ڪَترينندي ويندي آهي.
منهنجو خدا بہ تہ حُسن آهي
۽ جنهن وقت منهنجي شاعريءَ جو موضوع آهي
۽ منهنجي گيت ۾ اظهارجي ٿو،
اُهو حسن کان سواءِ
پيو ڪجھ بہ نہ آهي.

●

تُنهنجي ياد
جيئن نٿي جي رابيل جي خوشبو
جا اجا تائين
امير خسروءَ جي غزل ۾ آهي،
تنهنجي ياد
جيئن ڪنولَ ڪاڪ تَڙين
جي اجا تائين ڀٽائيءَ جي رسالي ۾ ٽڙن ٿا،
تنهنجي ياد کي مون ڪيترو نہ ڪتابن ۾ محفوظ
رکيو آهي!
ڏس! هي تُنهنجا وار
* غالب جي
بنارس تي مثنوي ۾
گنگا جي ڏار وانگر اُڏامندا وڃن ٿا
۽ جيڪا اجا
منهنجن نيڻن وانگر وهي رَهي آهي؛

* نوٽ: غالب بنارس تي فارسيءَ ۾ يادگار مثنوي لکي آهي.

تون ئي تہ آهين
جا مون کي
پنهنجيءَ پرائيءَ شاعريءَ ۾
نظر اچي رهي آهين
۽ سدائين تروتازه آهين،
ڪنهن ڪتاب ۾ رکيل گلن وانگر
سُڪل نہ آهين!

●

مون تنهنجا چپ ايترا تہ چوُسيا آهن
جو منهنجو هاڻ
ڏاڙهن جو وڻ ٿي پيو آهي،
ان وڻ کان بہ وڌيڪ پريل ۽ رسدار
جو گئليليءَ جي دشت ۾
يسوع کي نظر آيو هو؛
جنهن وقت
هن کي
پياس لڳي هُئي.

●

ڇا اسان ٻئي ايملي برانٽ جي ناول ’وُدرنگ هائيٽس‘ (Wuthering Heights) مان بہ ڪردار هُيا سين؟ ڇا ڪتاب کان ٻاهر بہ زندگي ائين گذري سگهندي آهي، جيئن اسان گذاري هئي؟

●

گوشت جي بوءِ سنگهي، هزارين هاتار مڙي ويندا آهن. محبت ڪندي اسان اهو ڇو نہ سوچيو هو؟

●

گهر کي دشتِ نجد بڻاءِ! ليليٰ پاڻ ئي پيهي ايندي!

●

هاڻي پتر ڇو ٿا هڻو؟ هاڻي ته نه مان مجنون آهيان ۽ نه منهنجي ڪائي ليليٰ آهي؟ يا اهو محمل جو بظاهر خالي لڳي ٿو، دراصل خالي نه آهي؟

●

سڄي دنيا ٻي پاسي آهي، مُنهنجي پاسي تون آهين، ڇا اهو ڪافي نه آهي؟

●

اي تجلي تون منهنجو گهر ڪوهِ طور ڇو بڻايو آهي؟ تون انسان جو روپ وٺي ڇو آئَي آهين؟

●

تنهنجي ڪارِ ڪا ليليٰ جو محمل ته نه آهي ته اُها بالڪنيءَ مان سُجاڻي وٺان!

●

تون مون کي روحَ آڇيو،
مون توکي فقط جسم آڇيو،
ناراضيءَ جي پُڙ ۾ تون ڪيڏي نه
ڀُوري ٿي لڳين!

●

جيئين راهبائون يسوع سان پيار ڪنديون آهن،
تون ائين نہ مون سان پيار نہ ڪيو،
پر پوءِ بہ توکي راهبا جو روح هيو،
۽ مون ۾ ايترو ضبط هيو جو يسوع بہ اُن تي
رشڪ ڪري ها!

●

مان سجدو اِن ڪري نہ ٿو ڪيان
ڇو تہ تصور ۾ واري واري سان تُنهنجي صورت خدا
جي تصور جي آڏو اچي ٿي!

●

آه! جڏهن هو تنهنجي ڳلا ڪن ٿا
تڏهن منهنجن ڪنن ۾ پرنڊڙ شيهو وجهن ٿا.

●

ڇا تون اهو ڄاڻين ٿو هَوَس تنهنجي پاڪيزگيءَ کي متاثر نہ ڪري سگهندو: جيئن گلاب تان شبنم جا قطرا اُڏامي ويندا آهن ۽ گلاب جي تازگي گهٽائي نہ سگهندا آهن، ائين هَوَس تنهنجي چهري کي ترو تازه ڪري ٿو ۽ تنهنجي روح کي مُرجهائي نہ ٿو سگهي.

•

متان پاڻ کي اڪيلي سمجهين! تون جِتي آهين، جنهن جاءِ تي آهين، جنهن بہ رفاقت تي مجبور آهين يا پاڻ کي تنها محسوس ڪري رهي آهين، مان توسان آهيان.

•

نيٺ تہ پنهنجي پنهنجي لوڙهي جو ٻُندو هٽائي، ڏُکندا اچي هڪ ٻئي جي پاڪر ۾ پونداسين ۽ چند اسان کي ڏسندو زهندو!

•

نفرت ڪر!
اُنهن کان جي نفرت ڪن ٿا
۽ نفرت ڪرڻ سيکارن ٿا،
اُنهن کان نفرت ڪر جن جي روح تي
ٿوهر جا ڪنڊا آهن،
۽ جن تي برسات جي ڦڙي نہ پئي آهي،
۽ ان ڪري هو نادان
آسمان کي گاريون ڏئي رهيا آهن،
۽ جن کي خبر نہ آهي

نہ اهو جڏهن وَسَڻ تي ايندو آهي
تہ ٻنا ٻوڙ وسندو آهي،
ايترو جو اُن جي ريلي ۾
درياه اُٿلي پوندا آهن!
نفرت ڪر!
نفرت ڪرڻ وارن کان نفرت ڪر،
جي پنهنجي دشمن کي
ان ڪري انسان نہ ٿا سمجهن
ڇو تہ هو هنن جو دشمن آهي،
۽ اهو وساري ٿا ڇڏن
تہ هن کي بہ ٻار ٻچا آهن،
جي بہ جلي مرن ٿا
جڏهن هن جي جهڳي کي باهہ ڏِني وڃي ٿي.
نفرتِ ڪر !
ريلون اُڏائڻ وارن سان
۽ هوائي جهاز اغوا ڪرڻ وارن سان،
جي اهو وساري ٿا ڇڏن
تہ انهن ۾ ٻار بہ آهن،
اُهي مرد ۽ زالون بہ آهن
جن هنن جو ڪوئي ڏوهہ نہ ڪيو آهي!

نفرت ڪر!
اُنهن ڄُوارين کان
جي جوئا خاني ۾
پنهنجي ۽ پرائي زندگي
داوَ تي رکن ٿا،
۽ جيتَ جا منتظر آهن؛
نہ رڳو هر جوئاري بُرو آهي
پر هر جُوا بُري آهي
نفرت کان نفرت ۽،
محبت سان مخبت ڪر!
هن رابيل ۽ گلاب جي گل سان
محبت ڪر،
ڇو تہ اُهو تنهنجي پرينءَ جي ڳلن جهڙو آهي،
هن چنڊ سان محبت ڪر
ڇو تہ اُهو هن جي مُنهن جهڙو آهي؛
محبت سان محبت ڪر!
ڇو تہ اُها ڪائنات جي تخليق جو باعث آهي
ڇو تہ اها خدا آهي،
۽ خدا محبت کان سوا
ٻيو ڪجهہ بہ نہ آهي،
ٻيو ڪجهہ بہ نہ آهي!

●

انقلاب جو گيت
ايترو سؤلو آهي
جيترو ڪنهن جي سيني ۾ گولي
جنهن مان رت،
ڦوهارا ڪري
نڪري اچي؛
ان جا ڪارا گلاب
جڏهن مُرجهائجي وڃن ٿا،
تڏهن اُنهي ڪوبل جي پرن وانگر
لسا ۽ لهسائيندڙ نہ آهن،
جنهن جي چهنب مان
اهي گيت ڦٽي پون ٿا
جي اڇن گلابن وانگر آهن
۽ جي جهونجهڪڙي جي آجيان ڪن ٿا،
۽ ڪنهن وقت انهن ڳاڙهن گلابن وانگر آهن
جي پرهہ جي ڳلن تي
چُمين جئن لڳن ٿا،
پيار جا گيت ڳايو
انسانذات جي پيار جا،

أنهيءَ نووَرني لاءِ
جنهن جا ڳِل
سج اُڀرڻ کان اڳ واريءَ تي
ڳاڙهاڻ وانگر لڳن ٿا،
جي اُن پار جي نظرن وانگر آهن
جي ننڊ مان اٿي
ابابيلن وانگر،
آسمان ۾ اُڏرن ٿيون،
۽ اُنهن سگهارن ٻانهن وانگر آهن
جي تڪر ٿاڪي
ڪير جون نديون وهائن ٿيون،
۽ انهن جون ڇيٽيون
سنگ مرمر جي سيني مان،
اهي بت ٻڌائن ٿيون
جي هومر ڏسي ها
ته 'اوڊ' کان وڌيڪ وڻندڙ
پيار جا گيت ڳائي ها:
پيار جا گيت ڳايو،
ته وارث شاهه موٽي اچي
۽ امرتا پريتم کي

هن جو وڏيڪ انتظار نہ ڪرڻو پوي،
۽ قراءة العين حيدر کي
پيهار
’آگ جو درياه‘
ٽپڻو نہ پوي.
پيار جا گيت امرتا آهن،
پيار اهو ڏيئو آهي،
جنهن جي جوت
سدائين جلندي آ
جنهن ۾ اهو مِر ۽ لوبان آهي
جو جهوني يَروشلم جي چراغن ۾،
جلائيندا ها،
۽ جن ۾ انسان جو خون
نہ ٻرندو هو،
۽ هن جي آهن جو دونهون نہ هوندو هو،
۽ جي پرهہ جي آجيان ڪندا ها،
۽ ان انڌيريءَ رات کي
الوداع ڪندا ها،
جا انسان جي لهوءَ وانگر
هوندي آهي،

آجائِي
کنهن اَرت کانسواءِ
قربان گاهہ ۾ ڪُنل جانورن
جي رت وانگر،
هاروِير تي ويل،
چُٽا چَٽا چَميل،
اوسي پاسي کي
گدلو، ڪوِجهو،
روپ هِيڻُ کندڙ.

•

تون ڪير آهين؟
نبي آهين؟
پيغمبر آهين؟
ولي آهين؟
جو مون کي چئين ته هيئن لک يا هونءَ لک!
مان آزاد پرندو آهيان
جنهن پنهنجو طرف
پاڻ طئي ڪيو آهي
۽ انهيءَ ڪڏهن به
هوا جي رُخ جي پروا نه ڪئي آهي!
تون چئين ٿو ته
’تو وٽ سائنسي سوچ آهي‘
مان به ته ٻڌان ته تون ڪهڙي سائنس ڄاڻين؟
طبيعات ڄاڻي؟
ڪيميا جو علم ڄاڻين؟
فلڪيات ڄاڻين؟
يا وري جوهري توانائي جي باري ۾ معلومات اٿئي؟
آخر تون ڪهڙي سائنس ڄاڻين؟

جدلياتي ماديت؟
ڇا اها به سائنس آهي؟
ڇا تون ڄاڻين ٿو ته اُن ۾ هيگل جي جدليات کي،
ڪيترو نه توڙيو مروڙيو ويو آهي؟
اُن جي سوداءُ جو انسان جي ذهن تي
پنجهتر سال تسلط برابر رهيو،
پر پوءِ هٿوڙي خود
نه رڳو اُن جون ڇنڊڇاڻون لاهي وڌيون،
پر اُن کي پينهين پورو ڪري ڇڏيو
۽ نه رڳو يو. ايس. ايس. آر
پر ڪيئي ڪميونسٽ حڪومتون اک ڇنڀ ۾ ٽُٽي ويون،
تون اسان کي ڇو نه ٿو ٻڌائين
ته اسان کي تاريخ فريب ڏنو هو
۽ تون خود
ان فريب جي چڪر ۾ هُئين؟
تو جي حقيقت کي
صحيح نه سمجهيو آهي،
ته ان لاءِ اسان توکي ته مَيارَ نه ٿا ڏيون!

سون ڪنهن ڪميونسٽ انٽرنئشنل جو ميمبر نہ
ڪونہ هُئين،
نہ مارڪس ۽ بڪونن؛
ٽراٽسڪيءَ ۽ اسٽالن جي جهيڙي ۾ شريڪ هئين؟
جي تاريخ هڪ ڏائڻ آهي
جنهن جي چهري تان نقاب
هٽي چڪو آهي،
تہ تون ان کي
اڄان بي بي مريم وانگر ڇو ٿو پيش ڪرين؟
تون موت کي پلي مسترد ڪر
۽ زندگيءَ جي رستي تي پلي هل!
پر اها نظرياتي صليب
تنهنجي گردن ۾ پاڄاري ٿي پئي آهي
ان کي لاهي ڇڏ!

●

توھان چئو ٿا تہ مان
روس جي خلاف لکي
دشمن جا ھٿ مضبوط ٿو ڪيان!
دشمن؟ ڪھڙو دشمن؟
ھاڻي تہ گھڻو ڪري ساري اشتراڪي دنيا،
چين ۽ روس سوڌي،
وچي آمريڪا
جي پيرن ۾ ڪري آھي،
مان ڪھڙي دشمن جا ھٿ مضبوط ٿو ڪيان؟
ڇا اوھان اھو محسوس نہ ٿا ڪيو
تہ مان انھن جو ھمسفر ھوس،
۽ ھو منھنجيءَ زندگيءَ جا پنجاھہ سال
اجائي سفر ۾ وڃائي ويا!
توھان اڃا تائين سنڌ کي
ڪنھن بين الاقوامي فريب ۾ رکڻ
چاھيو ٿا،
في الحال تہ ھڪ سؤ سال لاءِ
بين الاقوامي سياست مَري چُڪي آھي
۽ جي مان اُن جي قبر

ايتري اونهي ٿو ڪٽان
تہ اُها اُتان نڪري نہ سگهي،
تہ اوهان کي اعتراض ٿو ٿئي؟
ڇا اوهان اهو نہ ٿا سمجهو
تہ نيم شڪستہ تعميرون مسمار ڪيون وينديون آهن
تڏهن ئي انهن جي پڙ تي
نئين عمارت اڏي سگهبي آهي؟
سنڌ کي اهي
اڏ- اکري فلسفا نہ پڏايو!
جي مارڪس جيئرو هجي ها
تہ هو خود
پنهنجي فلسفي کي
الوداع ڪري ها،
پر اوهان جي هن جا مجاور آهيو
پنهنجيءَ پيري مريديءَ تان.
آهو پلڻ نہ ٿا چاهيو،
۽ سنڌ جي نئين ذهن کي
گنجرائي رکڻ ٿا چاهيو،
انهن نعرن سان
جي بي معنيٰ ٿي چڪا آهن

۽ جن کي هوائون اُڏائي چُڪيون آهن؛
پر ڇا ڪجي؟ اوهان جي ذهن جا سارا ڪباڙخانا
مارڪسزم جي ڪَلن پُرزن سان پريا پيا آهن
۽ اُن ہر ترِ جيتري جاءِ بہ نہ آهي
تہ اوهان نوان خيال سانديي سگھو،
اوهان، جيڪي روزاني اخبار بہ پوريءَ طرح
مَس پڙهندا آهيو،
پنهنجي ذانش وَريءَ جي ڍير کي،
افسوس سان ڏسي رهيا آهيو
۽ اوهان کي اَجا اعتبار نہ ٿو اچي
تہ مارڪس ۽ لينن
نہ غلط ٿي سگھن ٿا!

•

هو مون کي ائين ڪاوڙ سان ڏسن ٿا
ڄڻ مون مارڪس کي ڦاهي تي چاڙهيو آهي
۽ هن جي ڏاڙهي واءُ ۾ ڪَڪِيءَ ڇپر
وانگر لڏي رهي آهي؟
هو مون کي ائين ڪاوڙ سان ڏسن ٿا
ڄڻ مون لينن کي مٿي ۾ گولي هنئين آهن جنهن
هن کي اڌ رنگ ڪري وڌو آهي!
سنڌي مارڪسزم جا شيعا ۽ سُني،
ٻَئي مون تي فتوائون ڏئي
رهيا آهن!
منهنجو سڄ اڳي ئي ماڻهن کي ڪاوڙائيندو هو،
هاڻي به ڪاوڙائي رهيو آهي
ڏسُ، هيءُ جو ٽراٽسڪيءَ جي قوم مان
اڳيون قادياني آهي،
جو مون کي ڳولي رهيو آهي!
هي منهنجو اڳوڻو ساٿي آهي جنهن جي
اکين مان هاتار جا تارا نڪري آيا آهن
۽ مون کي پنهنجن نظرن سان ڳڙڪائڻ
ٿو چاهي!

هي منهنجو پيو جهونو ساٿي آهي،
اهو بگهڙ واڱگر اوٻاڙي رهيو آهي،
اُن کي چنڊ جو ڏَهو پيو آهي؛
۽ مان ڪڪرن مان وڃي رهيو آهيان،
۽ ڄاڻان ٿو تہ جيستائين رات آهي،
چَنڊَ جي منزل هن جو سفر آهي.

•

هي ڪهڙو زمانو آيو آهي؟
ڏينهن وچون ٽي ويا آهن،
وچون ڪاريهر ٿي ويا آهن!
هي ڪهڙو زمانو آيو آهي؟
مارڪسزم جي باقيات زخمي ڪوراڙ وانگر
ٽٽل ڏار تان لڙڪي رهي آهي ۽
وَٽَ کائي رهي آهي!
هي ڪهڙو زمانو آيو آهي؟
اسان جا سنڌي مفڪر مارڪسزم جو
لباس لاهي نه ٿا سگهن جنهن ۾ جوئان
پئجي ويون آهن؟ جڻ اُهي جين ڊگمبر
آهن جي جوُنءَ جهڙي ساهواري کي
پنهنجي رَتُ ته آڇن ٿا پر اُن کي مارن نه ٿا!
هنن کي اڳواٽيءَ جي چوُسَ پئجي وئي آهي،
پر ڪوئي پنهنجو رَتُ هنن جي صراحيءَ
۾ پيئڻ لاءِ تيار نه آهي!
هو ڪياڙي کنهن ٿا ۽ ڳياڙي هٽن ٿا،
پر ڪَري ڪُجهه به نه ٿا سگهن.

ڏسُ، ڏنڌ گهنجي ويو آهي، مون کي تہ اُن ۾
سَايدار وڻ ٿا نظر اچن ۽ پکي چهچٽائن ٿا!
پر ٽُڙ پنيان بندوق ۾ ورديءَ سان ڪيرُ
لِڪو وينو آهي ۽ گرينيڊ مان ڏندن سان
پِن ڪڍي رهيو آهي؟
چاَ مون کي وهم ٿي رهيوآهي!
چا اهي ڪي جهاڙيون لُڏي لَمي رهيون آهن؟
يا سچ پچ ڪوئي سپاهي
ٻوڙن ۾ وينو آهي؟

•

ھي اشتراڪي راھزن آھي.
ان سارو مئخانو پاڻ اُڏايو آھي.
ڪيئي رندَ اُن جي ديوارن ھيٺان دٻجي مُئا آھن.
ڏس ڪيڏا نہ جام ٽٽا پيا آھن
۽ صراحين جون گردنون ڀڳيون پيون آھن
۽ شراب ماٺھوءَ جي خون وانگر وَھي رھيو آھي،
جنھن سان ناليون ٽمٽار ٿي،
رستا ٻوڙي رھيون آھن.
ھوا ۾ خون جي بوءِ آھي،
راتاھي جي بوءِ آھي،
ڏينھن ڏٺي جو رَھزنيءَ جي بوءِ آھي
۽ خنجر پنيءَ ۾ ڪُپي پنھنجا مياڻ ڳولي رھيا آھن.

•

هو جي ڪميونزم ۽ ان جي ترقي پسند ادب کان سوا ڪجهہ نہ ٿا ڄاڻن، اُهي جي مون کي رد نہ ٿا ڏين تہ انهن جي ليڊري ٿي ٻڏي. پنهنجي غلطيءَ جو اعتراف ڪو ورلي ڪندو آهي. ۽ نہ وري هاڻي ان غلطيءَ جو اعتراف ڪري هو ڪنهن فلسفي ڪي متبادل فلسفو ڪري سگهن ٿا. نازي جنرل بہ ناس پتي وارا ها. هٽلر جي ذلت ڀريءَ شڪست کان پوءِ يا هٿن خودڪشي ڪئي هئي يا لاطيني آمريڪا ڀڄي ويا ها.

•

مون هن سان ڪيترو وقت وڃايو آهي، هڪ باطل نظرئي جي پيدا ڪيل رابطي مون کي هن ڏانهن ڇڪيو... باقي عقل جي ڳالهہ هن هڪ نہ ڪئي آهي. ڪنهن وقت ائين لڳندو هو تہ اسان ساڳي گانجي جي سلفيءَ مان وزم هٽي رهيا آهيون ۽ هو مون کي سڀ کان وڌيڪ عزيز آهي؛ جڏهن کان اها سلفي ٽٽي پئي آهي، ۽ مون گانجو ڇڏي ڏنو آهي، هو مون کي ڪيترو نہ بي معنيٰ ٿو لڳي ۽ پنهنجي وڃايل وقت تي ڪيترو نہ افسوس ٿي رهيو آهي!

•

اِي قومِ لوط!

* تو سدومِ ۽ عامره، جو انت نہ ڏٺو آھي؟
تون وري اُبري آئي آھين!
تون ڪراچيءَ ۾ عيش ڪري رھي آھين
۽ توکان بحرِ مَيت ۽ بحر لوط وسري چُڪو آھي.
اي ڪراچيءَ جا شھر!
تنھنجا عيب ۽ فحش حرڪتون،
تنھنجي بربريت ۽ اذيت گھر
اَلامان ۽ الحفيظ!
دنيا جي اھڙي ڪا بُرائي نہ آھي
جا تو ۾ نہ آھي،
اي بدبخت قوم!
دنيا ۾ ڪو خبيث عمل نہ آھي
جو تو ۾ نہ ٿو ملي
۽ توکان اھو وسري ويو آھي
تہ ڀونچال بہ ايندا آھن،
۽ زمين کي پاڻي ويندا آھن،
هميشه
هميشه لاءِ!

---

* نوٽ: سدوم ۽ عامره: حضرت لوط جي زماني ۾ بہ وستيون، جي سمنڊ جي پاڻيءَ ۾ غرق ٿي ويون هيون.

•

هي ماڻهو جي ڪُتا آهن
جي هَڏن تي هوڏ ۾ ڪن ٿا
۽ هڪ ٻئي تي گُرڪن ٿا،
۽ ڪڏهن ڪڏهن تہ ڇَڪَن سان
هڪٻئي جون ٻوٽيون ڪائن ٿا،
انهن کان پري رهہ!
اُنهن کي، پنهنجو ڪر
جي پکين جئن اُڏامن ٿا
۽ آسمان سان ڳالهيون ڪن ٿا
۽ جي شبنم جئن نرم آهن،
۽ اُنهن جا پير
هن ڌرتيءَ تي بارُ نہ آهن،
تون هنن ماڻهن مان نہ آهين،
هنن کَان پاسي رهہ!
ائين نہ ٿئي
تہ تون بہ هنن جي رومَڙ ۾ رڙڪجي وڃين
۽ تنهنجي شاعري
اڌوري رهجي وڃي!

●

مير تقي ميرا
* تو تہ پنهنجي دؤر ۾ قشقو ڪڍي
** ۽ دير ۾ ويهي
جان ڇڏائي وئين،
پر هي ويهين صديءَ جا پاڳل
جي بابري مسجد کي
ڊاهي چُڪا آهن،
توکي رام جنم يوميءَ ۾
گهڙڻ نہ ڏيندا.

●

ڪُتا هڏن تي وڙهي رهيا آهن
۽ هڪ ٻئي جي
گردن ۾ چَڪ وِڌا اٿائون
۽ رانيان متا پِيا آهن؛
چوڌاري بيٺل انبوهہ ۾
پاسيرو ٿي بيهہ
تہ ڪوئي چِتو ڪُتو
اُن ۾ اندر نہ ڌوڪي اچي!

---

* قشقو: تلڪ.
** قشقه کهينچا، دير ميں بيٹها، کب سے ترک اسلام کيا. (مير)

●

”هڪ خونيءَ جي خون تي ڇا لاءِ
افسوس ٿو ڪرين“ ؟
”ان لاءِ تہ اڳيون خون پوئين خون سان
نہ ڌوپندو آهي“ .

●

تون روئي تہ ھي خون ڌوئي سگھين ٿو،
باقي پاڻيءَ سان ائين ڪرڻ
ذرا مشڪل آهي،
خون سان ائين ڪرڻ
تہ ناممڪن آهي.

●

هر قتل
قاتل جو موت بہ آهي.

●

سيزر جو قتل
بروٽس جي
خودڪشي آهي.

●

يا خدا! مون تي وِڄ ڪيراءِ،
اُن ڪان اڳي جو مان ڪنهن
جي گهر کي جلايان!

●

گُل لالا کي ڏسي،
شفق ڏي ڊوڙُ!
ڪنهن جي گهر کي باهه نه ڏي!

●

ڪُتو ڪُتو آهي پو بچو نه
اهو ڪوءِ ليليٰ ۾ ويو هجي.

●

ايراني قصا چيڙي وينو آهين!
سسئيءَ جو رئو ته ڏرتيءَ مان چِڪي ڪڍ!

●

اي واءُ! تون هن شمع کي وسائي نه سگهندينءَ!
رات کي روشن ڪرڻ ان جو مقدر آهي.

●

افسوس! جو رات کُتندي ئي شمع جي وسامڻ ڪان
پوءِ آهي.

•

شمع تي جَلي ئي تہ پروانا هڪ ٻي کي سُڃاڻي سگهندا آهن!

•

شمع تي پر جلائڻ ۾ ئي پرواني جي سُڃاڻ آهي.

•

صبح ڪيڏو نہ اُداس ۽ بي معنيٰ آهي!
پروانا رک ٿي ويا آهن، شمع اُجهامي وئي آهي!

•

شمع رات جو رومانُ آهي، باک اُن جو خاتمو آهي!

•

شمع آخر تہ وسامي وَئي؟ هي پروانا ڍير ڇا تي ٿيا ها؟

•

ڇا پروانو نہ جَلندو تہ شمع برڻ ڇڏي ڏيندي؟

•

ڇا پرواني جو موت زندگيءَ جو زندهء جاويد استعارو آهي؟

•

اي پروانا! جي شمع جو جلڻ ئي هُن جو مقدر آهي
ته تون آگ ۾ ٽپو ڇا لاءِ ٿو ڏين؟

•

ڇا اهو نه ٿو سمجهين ته جيئن شمع کُٽندي ٿي رهي
تيئن اُن سان گڏ رات به کُٽندي ٿي رهي؟

•

خود غرض انسان! جڏهن صبح ٿئي ٿو ته شمعون
پاڻ ئي اُجهائي ڇڏيو ٿا ڇو ته انهن جي اوهان کي
ضرورت نه ٿي رهي!

•

شمع اُجهامڻ جي خوف کان نه ٻرندي ڇا؟

•

ڪائي ڪائي شمع طوفان ۾ به ٻَرندي رهندي آهي.

•

شمع ! واءُ کان پاڻُ بچاءِ!
تنهنجو فرض ته روشني قائم رکڻ آهي!

•

ڇا شمع جي آگ ۾ جلي مرڻ، سچ کي ڏسڻ کان
چڱو آهي؟

•

پرواني ۽ شمع ۾ گفتگو تہ علامہ اقبال جي تخليق آهي. هونءَ پروانو پُڇا ڳاڇا مان نہ ڄاڻندو آهي؟

•

شمع شمع آهي، پروانو پروانو آهي،
ٻنهي کي پنهنجو ڪردار ادا ڪرڻ گهرجي.

•

انڌي کي سج نظر نہ ايندو آهي،
شمع ڇا نظر ايندي؟

•

شمع ۾ اها ڪهڙي قوت آهي جا پرواني کي پاڻ ڏي ڇڪي ٿي؟

•

جڏهن پروانو شمع ڏانهن اُڏامندو آهي تہ هن کي معلوم نہ هوندو آهي تہ هو جلي ويندو. ائين نہ نہ آهي تہ هن کي معلوم هوندو آهي پوءِ بہ هو ويندو آهي؟

•

اديبو! اوهان ڪنهن بہ سياستدان کان گهٽ نہ آهيو. لينن مري ويو. ٽالسٽاءِ اڃا زنده آهي. باقي

رهيو هن جو شيشي جي قبر ۾ بُت! ڏسون ته روسي اهو کيتري وقت تائين رکن ٿا! جيئرو ٿي پنهنجي قبر ٽوڙي نکري ٿو يا نه؟

●

تون وقتي طور تہ انقلاب جي خبط ۾ موت کي فراموش ڪري سگهين ٿو، پر ڪيستائين؟

●

ڇا تو ڪڏهن سوچيو آهي تہ لينن جي موت ۾ ڪهڙي حالت هئي؟ ڇا تو اهي ٿهڪ ٻڌا هئا جي ڪريملن جي خاموشيءَ ۾ ها، جڏهن هن کي شيشي جي تابوت ۾ ٿي رکيائون؟

●

لاش تہ رڳو مصر جي فرعونن جا سانڍيا ويندا ها؟ اي لينن جا پيروڪار! تنهنجو ڇا خيال آهي؟

●

هر آمر جي بت کي ڊاهہ! اُهو لات، منات ۽ حبل کان مختلف نہ آهي!

●

انقلاب! انقلاب!! انقلاب!!!
آدم خورو! اجا ڪيترو رَتُ پيئندؤ؟

●

وڃ، هي صبح جي اخبار موٽائي ڪٽي وڃ!
مان ڏينهن ڪوڙ سان شروع ڪرڻ نه ٿو چاهيان!

●

تنهنجو ڍونڊ ۾ چَڪ پيو آهي، منافق!
رڳو ٻاهران حق ۽ انصاف جون ڳالهيون ٿو ڪرين!

●

هي سياست جي پيشي ۾ آهي.
هن کي اديب نه گهرجن، طبلچي گهُرجن،
قلم جا قُرمساق!

●

هي ڪهڙي گندي تلاوَ ۾ ڪريو آهيان.
چوڏاري چؤرون ئي چؤرون آهن!

●

تون اڳئين جنم ۾ تراستڪي نه ڪونه هئين!
استالن سان ايڏو پلئُہ!

●

اوهان کي معلوم نہ آهي جڏهن بالشيوڪ اختيار ۾ آيا ها تہ زار جي خفيہ پوليس جا دستاويز ڏٺا هيائون ۽ استالن جو بهترين دوست پوليس جو پگهاردار هو،
ماٺهو جي پرک وقت اِها ڳالهہ ڏيان ۾ رکو.

●

سياسي گيان ڏيان بہ ڌرمي گيان ڏيان وانگر پاکنڊي تي سگهي ٿو. اُپکنڊ ۾ سياست بدل ئي پاکنڊ تي آهي.

●

اي شطرنج جا کيڏاريو! ڪٿي بساط نہ اُونڌي ٿي پئي ۽ مُهرا هينان ڊيجي نہ وڃن!

●

تيستائين مَهي نہ ولوڙ!
اجا پانڌي پڳا نہ آهن.

●

ڪنهن ڪامريڊ جي آسمان ۾ چنڊ تي نظر پئي ۽ چيائين، ”آمان! ماني!“

●

ڇا تنهنجو فلسفو تنهنجيءَ خرد جي خارش لاءِ لَڪيءَ جي چشمي وانگر آهي؟

●

”سنڌ جي خاڪ آندي اٿي
يا ائين آيو آهين؟“
جيستائين اِهو آواز اُجهاڻو نہ آهي
سنڌ پنهنجيءَ پوري تازگيءَ سان زنده رهندي.

●

جهرڪيءَ جي ڇُهنب سان شروع ڪَيُئہ،
ڳِجهہ جي چهنب سان ختم ڪَئُہ!

●

چرچل چيو هو تہ ”جي جمهوريت بُري آهي تہ ٻيا نظام ان کان بہ وڌيڪ بُرا آهن.“

●

دهريا چون ٿا تہ تون وهمي ٿي پيو آهين. مان چوان ٿو تہ دهرين کان وڌو وهمي ڪوبہ نہ آهي. جي مادي کي آخرين حقيقت سمجهن ٿا.

•

بابا ، مون وٽ ڪوئي طنبيلو نہ ڪونهي!
هر سياستدان کي مون وٽ ٿو وٺي اچين!

•

مهاتما گانڌيءَ چيو هو تہ، ”جي اسان هندستاني هڪ هڪ ٿُڪ ڦٽي ڪريون تہ سڀ انگريز اُنهيءَ ۾ ٻُڏي مرن.“
اسان تي جبر ڪرڻ وارا تہ اوترا بہ ڪونہ آهن!

•

اي سنڌ! تون ڪَپڙي جو ٿانُ تہ نہ آهين جو اُن مان جنهن کي جيترو ٽُڪر وٽي، ڪپي وٺي.

•

ڪيڏي سياسي ٻَڪ هنئي اَٿي؟ ڇا دنيا ۾ ٻي ڪائي ڳالهہ ڪرڻ جهڙي نہ آهي؟

•

مذهب سياست تي وجي يا سياست مذهب، ٻئي ڳالهيون بُريون آهن.

•

گهت ۾ گهت سياسي شطرنج تہ صد رنج آهي:

●

چمڙي جي اولاد! تون روشنيءَ کان چرڪين ٿو، ڇو
تہ تون اڏامي فقط اوندهہ ۾ سگھندو آهين!

●

هن ۾ پليتائيَ پليتي وانگر جليءَ رهي آهي، ۽ هوُ اِن
کي انقلابي جدوجهد ٿو سمجهي!

●

هي مچرن جيترا سياسي ماڻهو،
ڪيڏي نہ ڀون ڀون ڪن ٿا!
هرويرو ننڍ ڦِٽائي اُٿائون!

●

تون ڪير ٿيندو آهين،
سنڌ جو ٻيڙو تارڻ وارو؟
ان جو تارڻ هار تہ ڪوئي ٻيو آهي،
تون فقط وَنجهہ هٿي رهيو آهين!

●

ڪيرٽرا! هُو پٽر ڇٻاڙي سگھندا؟
هنن توکي تہ ڪيرَ تي ٽُرُ سمجهو آهي!

روس ۾ ڪميونزم کي راسپيوٽين جي لاش کان وڌيڪ مسخ ڪيو ويو آهي.

●

ٽون ٿو چوين ته "ٽوڪي يو. ايس. ايس. آر تي ايترو غصو آهي، جيترو جماعت اسلامي کي نه آهي."
يو. ايس. ايس آر ته ٽٽي چڪي آهي ۽ سوويت يونين وجي آمريڪا جي طفيلي ٿي آهي، ان جي مقروض آهي ۽ اُن جون جُتيون چَٽي رَهي آهي. جماعت اسلامي اڳي ته ان جي دشمن هئي پر هاڻي اُن ڳالهہ کان جماعت کي وڌيڪ ڇا پسند ايندو ته سوويت يونين وجي ذلت جي تري ۾ ڪري آهي! آخر جماعت اجا تائين ته آمريڪا جي حمايت ڪري رَهي آهي! تنهنجا ڪَن سيرلا هجن ها ته مودوديءَ جا ٽهڪ ٻُڌي سگهين ها جي هو ڏئي رهيو آهي. غصو ته مون کي اچڻ گهرجي. اهي مارڪس جا گماشتا، يَلاوٽا، پگهاردار، نوڪر چاڪر اسان جي ٽهل ٽڪور ڪري، اسان جا پنجهتر سال ڦُري ويا، جن ۾ مُنهنجي شاعريءَ به پنجاهہ سال سيڙايا ها. ايڏي هَٽ ڪَس، ڦرلٽ، ايڏي ڳَنڍ ڪَپَ تاريخ ۾ اڳي

ڪڏهن ٿي آهي، جڏهن ڦر جي ويل ڏُر ڪي اُن جو پتو به نه پيو آهي؟ اُها اهو ڏسي خوش آهي ته هُن جا ڪيسا پريل آهن، جيتوڻيڪ هن جي ڪيسن کان ڪوپڙيءَ تائين پوسو پريل آهي. اڃا مون کي ڪاوڙ نه اچي؟ ڇا مان گونگو آهيان، جو سڀ ڪُجهه معاف ڪري رڙ نه ڪيان ته، ”مون کي پنهنجا پنجاهه سال موٽائي ڏي جي مون تنهنجي ساٿ ۾ وڃايا ها!“

●

مير انيس جو هڪ شعر،

”انيس دم کان بهرو سا نهيں ٹهر جاؤ
چراغ لے کے کہاں سامنے هوا کے چلے۔“

سنڌ جي دانشور کي مير انيس جو اهو شعر ٻڌايان ته هو ڪيس گيڏي چوندو. هن کان اهو وسري ويندو ته هن ڪربلا تي زبردست مرثيا چيا ها پر ڇا ڪجي، سنڌ جي دانشورن ڪوئي ’شهرِ آشوب‘ نه ڏٺو آهي.

●

حضرت ادريس جنازي نماز وقت جيڪو پٽڪو ٻڌندو هو، اُن تي لکيل هوندو هو:

”سعادتمند آهي اُهو جو پنهنجي نفس تي نظر رکي

ٿو. پروردگار جي سامهون انسان جا نيڪ عمل هن
کي شفاعت ڏين ٿا."
ڇا دورِ جديد جي انسان لاءِ ان کان بهتر نصيحت
آهي. دورِ جديد جو انسان جيڪو پنهنجي نفس جو
غلام آهي ۽ هن جي هر نئين آزادي هن جي نفس
جي نئين غلامي ثابت ٿي آهي.

•

مُنهنجو شاعر- دوست **نعيم صديقي**
چوندو هو تہ:
"مان زندگيءَ جي آرٽ کي، آرٽ جي زندگيءَ تي
ترجيح ٿو ڏيان."
پوءِ هن ساري زندگي
مغرب ۾ وچ- اوڀر ۾ گذاري
۽ ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ڳوٺ شڪارپور ۾
هفتو کن رهي ويندو هو.
هن رينيسانس (يورپ جي احيا) تي
ڪتاب پڙهيا ها.
١ فلارنس جي ميڊيسي خاندان جي
دؤر وارو آرٽ ڏٺو هو.
٢ آرٽسٽ بوٽيسيليءَ جي
وينس ڏٺي هئي
۽ ليونارڊو ڊاونچيءَ جون تخليقون ڏٺيون هيون،

١- نوٽ: ١۴ کان ١٦ صديءَ تائين فلارنس ۾ آرٽ جي ڪافي تخليق ٿي. ان دؤر ۾ ڪيترو ئي وقت 'ميڊيسي خاندان' آرٽ جو سرپرست رهيو.
٢- بوٽيسيلي: اطالوي مصور (١۴۴٥ کان ١٥١٠ تائين).

1928ع ۾ ڪيل بينيتو مسولني جون تقريرون
پڙهيون هيون.
اٽليءَ جي مارڪس کان سوا مارڪسٽ پارٽي به
ڏٺي هئي.
هن پراسرار ڪنڊر به ڏٺا
۽ بائرن وانگر اٽليءَ جو سفر هن جي پنهنجي روح
جو سفر ٿي پيو.
هن اُتي روم، فلارنس، وينس، ملان، تيورن
۽ پيو ڇا ڇا نه ڏٺو!
٣ ورجل ۽ ڊانٽيءَ کان وٺي دور جديد جي
ادب تائين پڙهيو.
هن اتان جا محل، ديوليون، پلازه وغيره ڏٺا
۽ اُتي صنم سازيءَ جا شاهڪار به ڏٺا؛
هن ڏٺو ته روم ۾ ماڻهو ماڪيءَ جي مکين وانگر
ڪٺا ٿيندا ها،
رڳو انهن کي ماڻهن وانگر هڏ گڏ هوندا هيا،
هن وئٽيڪن ڏٺي ۽ پوپ ڏٺو،
هن اُتان جا خانقاهه ۽ فقيه ڏٺا.

٣- ورجل ۽ ڊانٽي: به ڪلاسيڪي اطالوي شاعر، ورجل (٧٠ ق.م کان ١٩ ق.م تائين) ۽ ڊانٽي (١٢٢٥ع کان ١٣٣١ع تائين)

اُتي اَرنيسٽ هيمنگوي وانگر
هو جڏهن شاهه بلوط جي پيلن ۾ هيو
تڏهن هن ڏٺو هو تہ پڪي رڳو انگور تي پيٽ پري رهيا ها
۽ اُتي هن منجهند جي ماني اڪيلي نہ کاڌي هئي،
چو تہ اُتان جي هارين جي اها عزت افزائي هئي،
تہ هن وٽ ڪوئي مهمان اچي
۽ هن سان گڏ کائي.

۴ هُن اي- ايم فارسٽر جو اهو قول بہ پڙهيو هو تہ:
”هڪ مسافر وانگر رڳو اطالوي آرٽ ۽
آثارِ قديمہ نہ ڏسو. اطالوي ماڻهن سان
پيارَ ڪيو ۽ اُنهن کي سمجهو چو تہ اُهي
ماڻهو پنهنجيءَ سرزمين کان وڌيڪ پيارا آهن.“
۽ اها ساڳي ڳالهہ مان
ٿر ۽ نگرپارڪر لاءِ ڪندو آهيان.
اُتان
هن هڪ اطالوي وينگس سان شادي ڪئي هئي،
جنهن جا ڳل انگور جهڙا هيا،
۽ جنهن جي گفتار ائين هئي

۴- اي. ايم فاسٽر: انگريزي ناول نويس، مضمون نگار ۽ نقاد (۱۸۷۹ع کان ۱۹۷۰ع تائين)

جيئن انگور ڇچريندڙ پکين جي هوندي آهي،
يا ٿر ۾ پورين جي هوندي آهي
جي ڏؤنرن جي ڏارن تي
پينگهه لڏنديون آهن،
۽ هوءَ جڏهن به شڪارپور ايندو هو
تہ پنهنجيءَ زال سان گڏجي
مونسان سڪر ملڻ لاءِ ايندو هو.
۽ پوءِ هو بحرين ۾ گذاري ويو
جتي هو سول سرجن هو،
۽ هن جي اَيف- آر- سي- ايس جي ڊگري بہ اجائي وئي،
۽ هن جي اطالوي زال ۽ پار بہ شايد اٽليءَ موٽي ويا،
۽ جي هوُ آرٽ جي زندگيءَ جي ڪڍ لڳي ها
تہ شايد مون کان بہ چڱو شاعر ٿئي ها
۽ هن جي زندگي
ائين رائگان نہ وڃي ها،
پنهنجي ڌرتيءَ کان دور،
پنهنجي پيءُ ماءُ جي پرائي گهر.

۽ انهن جي قبرستان کان دور،
ڪنهن اجنبي ديس ۾
جنهن ۾ هوُ آخر تائين اجنبي رهيو،
پر ڇا هُن جي زندگي
سچ پچ رائگان وئي؟
ڪيئَن چئجي!

•

جيئن
نمر جا ڪَڪا پن
ڪُروُپُ ۽ ڪَؤڙا هوندا آهن،
ائين اسان جي دوستي وجي رهي آهي.
اڳي تُنهنجي ڇهري ڪي ڏسي
منهنجا ٻَل قرني جي گلن وانگر
ٽِڙي پوندا ها،
۽ انهن ۾ هُڙيا برسات جي پهرين ڦڙين ۾
پرڙا ڦڙڪائيندا
نظر ايندا ها،
۽ مُنهنجي توتي ائين نظر پوندي هُئي
جيئن هُد هُد ۽ ڪاٺ ڪُٽي
تي اوچتو نظر پوندي آهي
۽ نگاهون
سورج مُکيءَ جي ڪيت وانگر لڳنديون آهن،
تنهنجي آمد بهار جي آمد هوندي هئي
۽ منهنجي من ۾
ڪيئي ڦُلواڙيون ڪِڙي پونديون هيون
۽ اُنهن ۾ املتاس جي گلن جا
جُڳا لڙڪندا ها،

جي اسمان جي شفق وانگر
پيلا لڳندا ها
۽ اُنهن ۾ مڪر ۽ فريب جي جهلڪ نہ هوندي هئي،
هاڻي پوڙهائپ
توکان
ماٺيپو ۽ مريادا
کسي ورتي آهي
۽ تنهنجي سيني ۾
ڪوڙَ ۽ ڪيني واسو ڪيو آهي
۽ مِڪرُ تُنهنجي وِک وِک مان
بکي رهيو آهي.
جينوٽيڪ سَرءُ جي لهندڙ اُس وانگر
تنهنجي منهن تي ڪوڙي مُرڪ
اچا هوندي آهي،
پر اُها مون کي ٺڳي نہ سگهندي آهي،
جو تہ تنهنجن هٿن ۾ ڪَپ
۽ پاڪُر ۾ پوُنڪَپ هوندا آهن،
۽ مُنهنجي دل چوندي آهي
تہ تون ڪائي دغا سٽي آيو آهين
۽ مون کي اچا اڳ وَانگر

ٻالو ٻولو ۽ ٻوڏلو ٿو سمجهين،
جو مان تنهنجيءَ بي پناهه دوستيءَ ۾
توکي تڏهن لڳندو هوس،
جڏهن منهنجا وارَ ڪارا هوندا ها
۽ جُوانيءَ جو الهڙپڻو
منهنجي انگ انگ مان ڦٽي نڪرندو هو.
موٽي وڃ!
منهنجو هينئون اجا مُرجهايو نه آهي
اجا ڏاڙهونءَ جي گل وانگر ڦولاريل آهي؛
پر تون جڏهن
منهنجي چانئٺ ٽپين ٿو
نه مون کي ائين ٿو لڳي
ته سرءُ جو تکو جهوٽو
منهنجي دَر اندر پيهي آيو آهي
۽ توکي ڏسي
منهنجو من مُرجهائجي ٿو وڃي!
پيريءَ جي نحوست
تنهنجو مقدر ٿي چُڪي آهي،
ان اُها
تنهنجي اڳينءَ دوستيءَ وانگر
توسان وِراهڻ لاءِ
تيار نه آهيان!

●

ڪُتا ڀؤنڪي رهيا آهن
تون انهن جي ڀؤنڪ تي
نہ ڌيان ڏي،
۽ نہ لٺ تي ڀاڙ؛
رمندو رهہ، رستو تنهنجو رهبر آهي!
چبرا چرڙات ڪري رهيا آهن،
مٿان وڻ کي ڏوٽين
هو هڪ وڻ تان اُٿي
ٻي وڻ تي وِهندا؛
چبرن کي جيئري انسان جو ڏَهو پوندو آهي
تہ ڪيس
قبرستان جو ڏَس ڏيندا آهن!
تون جو زندگيءَ جو راهي آهين،
انهن جا چَرڙات ٻڌي
پنهنجو رَستو نہ ڇڏ!
تنهنجو رستو
تنهنجو سونهون بہ آهي
۽ اُن تي تنهنجو هڪ ساٿي

ٻہ توساڻ آهي
پر تون
اُن کي ڏسي نہ ٿو سگهين
۽ نہ ڏسي سگهندين!

●

* چا حسن ڪوزه گر
وارو ڪوزو
پورو پَڪل نہ هو
جو ن.م. راشد
وصيت ڪئي
تہ ”مون کان پوءِ
منهنجي لاش کي جلايو وڃي؟“

* ن.م. راشد: اُردوءَ جو مشهور شاعر جنهن شاهڪار نظم ’حسن ڪوزه گر‘ لکيو هو، هوُ پنهنجي وصيت موجب، موت کان پوءِ لنڊن ۾ چتا تي جلايو ويو هو.

●

تون هن کي خون ڪرڻ ٿو چاهين؟
تون مڃ يا نہ مڃ
دراصل تون پاڻ کي خون ڪري رهيو آهين.
هر قتل خودڪُشي آهي.
هر خنجر
جو ٻي جي سيني ۾ کوڙين ٿو،
تنهنجي رت ۾ ٻڏل آهي.
تنهنجي هٿان مقتول جو موت
تو ۾ ڪجهہ قتل ڪري ٿو
پر تون نہ ٿو ڄاڻين.

●

تنهنجي روح ۾
جي خنجر ڇپيل آهن
تن لاءِ تنهنجي پٽر جي ٻَتيهي،
ڄڻ مياڻ آهي.
تون ڀَا ٿو سمجهين تہ مان توکي نہ ٿو سُڃاڻان،
مان جو عيني شاهد آهيان
جيوڻ خان جي دوستيءَ

۾ دغابازيءَ ۽ دارا جي گرفتاريءَ جو
۽ ٻُڌي رهيو آهيان اُهي ڊُڊڪرون
جي ڊاڍر اجا تائين
اُنهي غداريءَ تي ڏئي رهي آهي!

●

ڪنهن چيو، ”فلاڻي توکي تحرير ۾ گاريون ڏنيون آهن.“
ان تي مون جواب ڏنو، ”مان ڇا تو ڪري سگهانِ. هُن کي سالي خوليا تي پئي آهي.“

●

تو ايترا پيرا ڪوڙي ڪِل کِلي آهي جو تنهنجا ڏند توتي ٻاهن ٿا.

●

تو چيو ته ماڻهن کي تُنهنجي خلاف
افواهه ڦهلائيندي ڪهڙو مزو ايندو آهي؟
آنءُ پُڇان تو ته ڪانوَن کي لُڙ ۾ ڪهڙو مزو ايندو آهي؟ ڪانوَ جي فطرت لُڙ ۾ شامل ٿيڻ آهي ۽ انسان جي گلا ۾.

●

تون ان تي حيران آهين ته هي ته تنهنجو دوست آهي، هي تنهنجي ڳالا چو ٿو ڪري! پهرين اچ ته هن ڪان پڇون ته ڪڏهن هي تُنهنجو دوَست هيو به يا نه!

●

جيڪو ڇُرو هابيل کي قابيل هنيو هو، اُهو پنهنجن سيني پونئيرن جي مَياڻ ۾ وجهي ڇڏيو اٿائين. اهو توتي منحصر آهي ته اُن کي استعمال ڪرين ٿو يا نه!

●

پرائي ڪُلهي تي بندوق رکي، مون کي گولي هڻي رهيو آهين.
ڪانئر! متان ائين نه ٿئي ته تنهنجي بندوق توکي لڳي وڃي!

●

صبر جي پنديءَ مان ڪاءُ ۽ ڪوُڙي مان پيءُ، ته تون سدائين تروتازه رهين!

●

ماٺهو ڳالا نه ڪن ته ڦاٽي مَرن!
ڍُهل جي ڪَل دل ڪان وڌيڪ مضبوط هوندي آهي.

●

ڪوئي توکان هٿ ٻڌي، معافي وٺي ته هن کي معاف ڪري ڇڏ!
هن جا هٿ نہ ڪپ!

●

معافي خدا جي صفت آهي. جي تو ۾ اُها آهي ته وڏي ڳالهہ آهي.

●

غصي کي پاڻ ۾ پاليو تہ اٿي پر ان کي پنڊيءَ مان ڪڍجانءِ نہ، ڇو تہ اهو تُنهنجو نانگ توکي ئي کائيندو!

●

غصو نہ ڪر! ڇوانءِ تو غصو نہ ڪر!
غصي سان پهاڙ ڏري پوندا آهن.

●

صبر اُهو سمنڊ آهي جو ڪنهن کي ٻوڙيندو نہ آهي.

●

غصو دشمن جو دشمن تہ آهي، پر ڪنهن جو دوست بہ نہ آهي، ان ڪري غصي کان پاسو ڪر!

●

ڪُتو ڪُتي جو گوشت نہ کائيندو آهي، ماڻهو ماڻهوءَ جو کائيندو آهي
آدم خوري ازل کان انسان جي فطرت ۾ شامل آهي.

●

پوڊائي کان ڊڄندو ڪر! جو ساري عمر ڏرتيءَ تي سمهيو، اُن کي جڏهن اطلس جي پٿرڻي ملندي تڏهن هوُ ساري ڏرتي وڪٽي ڇڏيندو.

●

يا خدا! تو جڏهن ڪُتا پيدا ڪيا ها
تڏهن انسان ڇاجي لاءِ پيدا ڪئيہ،
توکي اڳيئي بهتر مخلوق هُئي!

●

ليلا! پَلي مَٽئي تي مَني ڇَڏ!
چنيسر تہ جَٽئي جي ملهہ بہ نہ ويندو!

●

جڏهن کان ذات هِرِي اَٿي، واڳون ٿيندو ٿو وڃين!

●

ماڻهو سڀ بُرا بہ ناهن، توڙي سڀ چڱا بہ ناهن.

●

سـرون ڪُمـار وانـگـر پـيءُ تـارازيءَ جي هـڪ پُڙ ۾ * وجهي ۽ ماءُ کي ٻئي پڙ ۾ وجهي ياترا ڪرائڻ تـو چاهين! تاَرازي اُتلي پَـوَندءِ جي پيءُ سان گڏ ڏرتيءَ جو پورو گولو ساڳي پُڙ ۾ نـہ وجهندين!

●

چا مـان اهـو تسليم ڪيـان تـہ غداري دوسـتـيءَ جو حصو آهي ۽ اُها مجبوراً قبول ڪرڻي آهي.

●

وَڄُ، توکي مون معـاف ڪيـو. تون مـون سـان ڪـنهن وقت چڱو هليو هُئينِ!

●

وقت اُهو کُنبُ آهي، جو ڪي من اُجاربندو آهي، ۽ ڪن کي گهٽو تَڙُ ڏئي، جلائي رک ڪري ڇڏيندو آهي.

●

مـيان، تنهنجي من لاءِ واشنگ مـشين مـون وٽ تـہ ڪونهي!

* سَرَوَڻ ڪمار: هندو لوڪ- ڪٿا جو هـڪ ڪـردار، جنهـن پـيءُ ۽ ماءُ کي تارازيءَ جـي ٻن پـُـڙن ۾ وجـهـي، تارازي ڪُلهي تي ڪـڻي ياترا ڪرائي هئي.

●

حسد جي آگ اُها آگ آهي، جنهن ۾ نہ رڳو دشمن پر دوست بہ جلندا آهن، بلڪ دوست وڌيڪ جلندا آهن.

●

تون منهنجو دوست آهين؟ پو تہ سڀ کان وڌيڪ خوف مان توکان کيان ڇو تہ جڏهن تون دشمن ٿيندين تڏهن سڀ کان خراب دشمن ٿيندين.

●

اندر جا کينئرا انسان! تون هڪ تازي صوف جهڙيءَ گفتگوءَ مان ڇا چاٿين؟

●

توکي گهرا دوست نہ، گُماشتا گهرجن.

●

تو منهنجي خيرخواهيءَ جو بدلو مون کي بد خواهي ڏنو، مون وَري ساڳي غلطي ڪئي.

●

اَلا! ڪيترو دير سان سمجهہ آئي تہ مون ساري زندگي اجائي وڃائي آهي!

●

ٻيا دشمن ڇا ڪندا، شل نہ انسان پنهنجو دشمن پاڻ ٿئي!

●

’ربُ رُسي، مَت ڪسيُ‘ کان وڌيڪ ڏاهي ڇوٽي مون ڪٿي نہ پڙهي آهي.

●

ماڻهو پوڙهي ڪُتي جي ٻَچ تي هٿ تہ ڦيربندا آهن، پوڙهي دوست جي وارَن تي هٿ نہ ڦيربندا آهن، توڙي هن جو مَٿو گنجو بہ نہ هجي.

●

وطن پرستي؟ ڪهڙي وطن پرستي؟ هر وطن ۾ انسان جي روپ ۾ رڇ ۽ ٻولا آهن. ٻيا جانور ڳولڻ چاهين تہ اُهي بہ توکي ملي ويندا. جي توکي يقين آهي تہ تنهنجي روبرو انسان آهي، تہ هن کان هن جي قوم نہ پُڇ، هن جو مذهب بہ نہ پُڇ!

●

ڇا ٽالسٽاءِ جي موت کان پوءِ هن جي زال رُني هوندي؟

●

مون ڏنو تہ هن الوحيد ڪان عوامي آواز ۽ جاڳو تائين ڪجهہ اخبارون پڙهيون آهن ۽ ٻيا اُهي روسي ڪتاب پڙهيا اتائين جي اسان کي پڳڙن مُنَ تي ڏنا ويندا ها. هو بظاهر دانشور آهي ۽ جا ڳالهہ هن جي سمجهہ کان مٿي آهي، اُن جي باري ۾ ڪنڌ ڌوڻ سان تيڳر ۽ ڳرائي ائين ٿو رکي ڄڻ اها ڄاڻ تہ هن کي ڪيئي سال اڳي هئي ۽ اِها تُچ آهي پر پو بہ هو مونکي ماٺ سان ٻُڌي مون تي ٿورو ڪري رهيو آهي.
ٿورَ- پڙهيائيءَ کي تِندِ تي ٿوپي هوندي آهي ۽ جينوٽيڪ هن جو مٿو هڪ پينگو پاڻ هوندو آهي تڏهن بہ هو ان کي محل سرا وانگر سمجهندو آهي.

●

ڇا تون دانشور آهين؟
ها، تنهنجي دانش ۾ وَرُ ضرور آهي.

●

"باهر بولي هنج جي"، مون پتائيءَ کي ورجايو. شاعر پنهنجي ڏاهپ ڪيتري سؤلي بوليءَ ۾ سمجهائي ويا آهن!

●

توسان تاريخ صحيح فيصلو ڪيو آهي: چنتو ڪُتو هنج ۾ ڏئي چيو آهي تہ اُن سان گڏ نيسر هينان وِهنج.

●

ساٿُ فقط جهنمي ڳوليندا آهن، ڇو تہ هو باهہ کان ڊڄندا آهن.

●

هن مون کي چيو تہ ”مون کي افسوس تہ ان ڳالهہ جو آهي تہ جڏهن مان نوڪري ۾ هوس ۽ جن دوستن کان سواءِ ماني نہ کائيندو هوس، اُنهن منهنجي نوڪريءَ مان نڪرڻ کان پوءِ مون کي ڪنهن وقت بہ مُنهن نہ ڏيکاريو آهي.“
مون هن جي منهن کي ڏسي سوچيو تہ ڇا هي ڪنهن مطلب کان سوا ڪنهن سان گرهہ بہ کائيندو هوندو. هي جنهن کي پنهنجو پاڻ سڀ کان وڌيڪ پيارو آهي! ڇا هي رڳو پاڻ کي سياڻو ٿو سمجهي؟ ڇا هن جا اڳيان دوست ايترا اياڻا ها جو هن کي سمجهي نہ سگهن ها! هو هن سان نہ، هن جي نوڪريءَ سانَ گڏ ماني کائيندا ها.

●

توکي فارسي شاعري وڻندي آهي. ٻڌائي سگهندين ته هي شعر ڪنهن جو آهي؟

مَرنجان دلش را ڪه آن مرغ وحشي
زبامي ڪه برخاست مشڪل نشيند

(ترجمو: ان جي دل کي نه رنجاءِ، ڇو ته اهو وحشي پکي، جنهن ڇَڄهريءَ تان اُڏري ويو، اُن تي ٻيهر نه ويهندو.)

●

شيخ ابو طاهر حرمي هڪ بازار مان وڃي رهيو هو، ته هڪ شخص هن کي چيو، ”اي پير زنديق! تون* ڪيڏانهن ٿو وڃين؟ اُن تي ابو طاهر جي هڪ مريد اُنهيءَ شخص سان جهڳڙو ڪرڻ شروع ڪيو پر ابو طاهر هن کي جهڳڙي کان روڪيو ۽ جڏهن ٻئي گهر آيا ته هن پنهنجي مريد کي ڪيئي خط ڏيکاريا جن ۾ هن کي ڪٿي شيخ ذڪي، ڪٿي شيخ زاهد، ڪٿي شيخ الاسلام ۽ ڪٿي شيخ الحرمين چئي خطاب ڪيو ويو هو ۽ پوءِ فرمائين ته هر شخص پنهنجي اعتقاد مطابق جيڪي چاهي ٿو، اهو مون کي چئي ٿو، پر سڀ منهنجا نالا نه آهن، لقب آهن؛

---

* پيرِ زنديق: اهو شخص جو آنحضرت ﷺ جي نبوّت جو اعتراف ڪري به ڪافرن وارا عقيدا رکندو هجي.

ڪوئي مون کي زنديق چوي تـو تہ تون ھن سان جھيڙو ڇو ٿو ڪرين؟"

اي رشيد لاشاري اي سردار علي شاہ، اي شيخ راز، اي ابراھيم خليل ۽ ٻيا اديبو، جي ھن فاني جھان مان لاڏاڻو ڪري چُڪا آھيو، مون اوھان کي اوھان جي جيئري مٿين سبب جي ڪري جواب نہ ڏنو ھو، جيتوڻيڪ مان جواب ڏيڻ جو اھل ھوس، پر مون اھو وقت بہ پنھنجي تخليقي ڪم لاءِ بچايو ۽ اوھان جا لقب القاب پڙھي لنوائي ڇڏيا. اھو اوھان جو جمھوري حق ھيو.

●

تو ھڪ ڀيري مون کي تازي سويابين جي ٿيلھي موڪلي ھئي ڇو جو سويابين دل جي علاج لاءِ ڪاڏي ويندي آھي. مون کي اڄ تائين تنھنجو اھو احسان ياد آھي ۽ مون کي اھا ٿيلھي اڄ سون جي ريٽين جي ٿيلھيءَ کان بہ ڀاري لڳي رھي آھي.

احسان ڪنھن بہ اصول کان ڀاري آھي. احسان فراموش نہ رڳو رياڪار پر اصول فروش بہ ٿي سگھندو آھي. ان ڪري ئي ڪُتي کي انسان تي فضيلت حاصل آھي ڇو تہ احسان فراموشي ھن جي فطرت ۾ شامل نہ آھي.

●

مصيبت دوستيءَ ۽ دشمنيءَ جي پرک آهي، اُها سکر ۾ زنده پير تي حلالي حراميءَ واري ڇُر آهي، جنهن ۾ حرامي ڦاسي تو پوي ۽ حلالي نڪري تو وڃي. خدا توکي مصيبت ۾ وجهي توکي نيڪ انديشيءَ ۽ بد انديشيءَ جو شعور ڏئي رهيو آهي. ان تي رنج نہ ٿيءُ! اها تنهنجي اصلاح بہ آهي ۽ تنهنجي مردم شناسيءَ ۾ اضافو بہ آهي، جي تون اُن مان پار پئين تہ بهتر انسان ٿي نڪرندين ۽ انساني فطرت جي نبض شناسي چڱي طرح ڪري سگهندين.

●

يا تہ احسان نہ ڪڻ ۽ جي ڪئين تہ ان کي ڪڏهن بہ نہ وسار! احسان فراموشيءَ لاءِ دليل نہ ڳول، ڇو تہ احسان فراموشيءَ لاءِ ڪوبہ دليل نہ آهي.

●

آدمي جي آدم جي اولاد آهي تہ هو پنهنجي بهشت ۾ اڪيلو آهي. حوا ڪانسواءِ ٻي ڪنهن جو سات هُن سان نہ آهي ۽ نہ وري هن کي گهرجي.

●

حضرت ادريس چيو هو:

1- ”ٻين جي عيش تي حسد نہ ڪر ڇو تہ مسرور زندگي چار ڏهاڙا آهي.“

2- ”جو زندگيءَ جي ضرورتن جو وڏيڪ طالب آهي، اهو قانع ڪڏهن بہ نہ رهندو.“

مان پنهنجي دوست جي ريشمي جوڙي کي ڏسي رهيو هوس ۽ مون کي نہ رڳو حضرت ادريس جا مٿيان قول ياد اچي رهيا ها پر اناطول فرانس جو ناول ”تائيس“ بہ ياد اچي رهيو هو.

●

مان توکي پري کان سڃاڻان. تون لوط، عاد يا ثمود جي قوم جو ماڻهو آهين. تولاءِ دعا اجائي آهي ڇو تہ تنهنجي تباهي اَوس آهي.

●

حال تہ پهاڙ جي چوٽيءَ تان بيهي هيٺ ڪيڙا ماڪوڙا ڏسي رهيو آهين پر ڏسجانءِ تہ جي اتان تنهنجو پير ترڪيو تہ بولاٽيون کائيندو اچي هيٺ ڪرندين ۽ اهي ڪيڙا ماڪوڙا توتي ٻوٽي ماس جي نہ ڇڏيندا.

•

شطرنج جو کيڏاري مرندو آهي ته ڇا مُهرا روئيندا آهن؟

•

پنهنجي پَٽَ جو اونو ڪَر، هِن جو سُٽُ نه ڦاڙ!

•

هي جو ٻاهران ملائڪ وانگر ٿو لڳي، اندر ۾ مرون آهي، اِها ٻي ڳالهه آهي ته هي ڪجهه وقت لاءِ ٿَم ۾ ويهي رهيو آهي.

•

ماڻهوءَ ۽ مرونءَ ۾ فرق اِهو آهي ته مرون پنهنجي پليتائي مُرڪ ۾ لڪائي نه سگهندو آهي.

•

ڪنهن جي مدح سرائي ۾ حد کان وڌي نه وڃ! ائين نه ٿئي ته ڪنهن وقت هو توکي ڳچيءَ کان وَٺي ۽ تون پاڻ کي لاجواب پائين؟

●

پتو نہ ٿو پوي تہ توهين اُصول پرست آهيو يا وصول پرست آهيو!

●

چا انڌيءَ گهوڙيءَ جي اکين جي آپريشن ٿي سگهي ٿي، هوءَ ڪيئن نہ ڪَل ۾ ڏوڪي پئي آهي!

●

ميان! توهين ڪُتي کي انسان جي پيٽ ۾ برو پَلو چئي رهيو آهين! توکي ڇا ٿي ويو آهي؟

●

مون وڪيل کي چيو: ”توهين سدائين وڪالت فيءَ سان ڪئي آهي، ڪڏهن في سبيل الله نہ ڪئي اٿي؟“

●

مظلوم هڪ ڀيرو مرندو آهي،
ظالم روز روز مرندو آهي.

●

جنهن وقت اوهان اجا ننڍ ۾ الوٽ آهيو،
ستارن جا ڏيئا اجا ٻرن ٿا
۽ اوهان جي تحت الشعور وانگر
ٽمر ٽمر ڪري رهيا آهن،
۽ انهن جي پنيان ڪاري رات
اجا اوهان جي لاشعور وانگر،
ڇوليون هڻي رهي آهي،
اُن وقت مان پنهنجيءَ ننڊ مان
اُٿان ٿو،
۽ مون ۾ ڏات ائين ترمرائي ٿي
جيئن اُپ ۾ ڪَتيون ترِمرائن ٿيون،
۽ مان اوهان لاءِ
موتئي ۽ گلاب جي گلن سان،
جن ۾ پرهه کان اول
اُن جا رنگ آهن،
پنهنجي جهول ڀريندو وڃان ٿو،
۽ ان ڳالهه جو منتظر آهيان
ته اوهان ڪي جاڳ ڪڏهن ٿئي ٿي!
آخر انهيءَ اٿاهه سمنڊ مان
ڪيئي ڪِشتيون واپس ضرور اينديون،

ها، تي سگهي ٿو.
تہ ڪي وِچ چولين ۾ چُلندي،
ٻُڏي وڃن،
۽ انهن جي ناڪئن جون اکيون
اهي سپون ۽ ڪوڏ ڏسي سگهن،
جي اوهان جي نظر کان اوجهل آهن،
۽ اُهي آبدار موتي
پائي سگهن
جن جي جهلڪ
اجا متاچري نہ ڏٺي آهي.
مان پنهنجيءَ جهول مان
اُهي هار پوئي رهيو آهيان
جن سان اوهان جو
آڏرياءُ ڪري سگهان
جڏهن اوهان ساحل تي موتي اچو،
۽ پنيرڪي پيڙا ٿيو،
۽ سج بہ آسمان ۾
پنهنجي ڪشتي ڊوڙائيندو
اوهان جي
آجيان لاءِ
اچي.

ساري عمر
منهنجي اها مرگهہ ترشنا رهي آهي،
تہ مان اوهان کي
نهي نڪي سُڳنڌ
پيش ڪيان،
۽ ڪنڌيءَ تي
اوهان جون رسيون ٻڌان،
جيڪڏهن اوهان جي زندگين جون ڪِشتيون،
ڪيئي ڪُن پار ڪري موٽن،
مان ئي اوهان جو
اهو ناڪئو آهيان
جو اوهان جو
آرائين بہ آهي،
۽ جنهن جي زندگي ۾
رڳو هڪ هَوَس آهي
تہ مهڪار سان
اوهان جو آدر ڪَري
اوهان جي ننڊ کي
نِچُ چوي
۽ اوهان کي پلي آيئہ چَوي!

●

مان جيڪي ڪيان ٿو
سو تولاءِ بنهه بي معنيٰ آهي،
سارو آڪاس منهنجي شاعريءَ جي اوجهاڻ ۾ آهي
پر اها ڳالهه تولاءِ معنيٰ نه ٿي رکي،
تولاءِ ته جا مَڇي
تَنئي تي ترجي رهي آهي
سا وڏيڪ معنيٰ ٿي رکي،
۽ اُن سان گڏ
هي سُڳداسي چانورن جي ٿالهي
وڏيڪ اهميت واري آهي
ڇو ته انهن سان
اسان جي پيٽ جي بُک لهي سگهندي،
هي چنڊ، هي ستارا
هي ڪتيون، هي آڪاس،
انهن جي تولاءِ ڪا به معنيٰ نه آهي،
سوا ان جي ته اهي خدا ٺاهيا آهن
۽ اُتي آهن!
ڇا تون ڄاڻين ٿي
ته هڪ بي به بُک آهي

جا مڇي ۽ چانور لاهي نہ ٿا سگهن،
پر چا ڪجي
اها ٻک
رڳو مون کي سَتائينديِ آهي
۽ ان جو
تولاءِ ڪوبہ وجود نہ آهي.
ان ڪري اهو سچ آهي
تہ تون مون کان وڌيڪ اهم آهين
لازمي آهين
۽ مان توکان سواءِ اها ٻُک لاهي نہ ٿو سگهان
جا تو ڪڏهن سوچي بہ نہ آهي،
۽ جا مون کي متهنجي جاڻ ڏني آهي.

●

هاڻي مون ڄاتو آهي تہ
* تون زيب النسا جيترو بہ مخفي نہ آهين!
تون نہ رڳو تارن ۾ ترمرائين ٿو،
۽ مون وانگر
ساري رات ڳائين ٿو،
۽ انڌيري کي سجائين ٿو
۽ هر ڪنيءَ جي طاق تي

* نوٽ: زيب النسا جو تخلص 'مخفي' هيو.

اينترا ڏينا باري ٿو رکين،
جيترا يهودي به يروشلم جي مندر ۾
نه ٻاريندا ها،
۽ سومنات جي هيرن کان وڌيڪ
تنهنجون اکيون
وهائوءَ ۾ جرکن ٿيون،
۽ جڏهن باک ٿئي ٿي
تڏهن اي ازلي بت شڪن،
تون رات جون ساريون مورتيون
ڍاهي ڍير ڪري ڇڏين ٿو،
۽ موذن جي اذان ۾ اُبرين ٿو
ان باک ڏانهن
جا تنهنجن ڳلن وانگر
موتئي جي گُلن ۾ ٽڙي پوي ٿي،
۽ صبح جي روشني
بي بي مريم جي چهري وانگر نمودار ٿئي ٿي،
۽ جڏهن وري شام ٿئي ٿي
ته سورج مکيءَ جا گل
يسوع وانگر
نظر کان معدوم صليب تي

پنهنجو سرُ جهُڪائي ڇڏن ٿا،
۽ شفق خون وانگر
ذرتيءَ ۾ جذب ٿي وڃي ٿي.
تنهنجا اسرار مون تي
ائين عيان آهن
جيئن آئيني تي ڪنهن جو چهرو هوندو آهي،
جيئن سرنهن جي وڻ جي خوشبو
لڪي نہ لڪندي آهي،
جيئن ڪويل جو آواز
هر طرف گونجندو آهي!
ڪير ٿو چوي تہ تون غيب آهين؟
تون تہ ظهور آهين،
اها ٻي ڳالهہ آهي
تہ منهنجون اکيون توکي ڏسي نہ ٿيون سگهن،
۽ مان پنهنجي نابينائيءَ کي
تنهنجي عدم موجودگي سمجهان ٿو.
اي خدا!
تون تہ منهنجي روم روم ۾ آهين
۽ شمس تبريز کان وڌيڪ تنهنجي تجلي مون تي
عيان آهي

۽ منهنجي شاعريءَ ۾
ان جا ترورا
ائين ڦهلجي ويا آهن،
جڻ آفتاب ۽ ماهتاب
مون لئہ اها مشعل جلائي رهيا آهن
جا مان هر شعر
جي طاق ۾ رکان ٿو
۽ پنهنجي تخليقي ادب مان
روشني ڦهلايان ٿو.
مون کي ايتري مهلت ڏي
تہ مان هي سڀ محراب منبر
جي اجا تائين تاريڪيءَ ۾ ٻُڏل آهن،
انهيءَ روشنيءَ سان
مُنور ڪيان
جا تو مون کي ڏني آهي!

●

ننڊ ۾
تنهنجو هٿ ڇا ٿو لکندو رهي؟
تنهنجو قلم ڪيرُ هَلائي رهيو آهي؟
توکي تہ ايڏا جهونا ٿا اچن
۽ تنهنجون اکيون ائين ٽيون پوٽجن،
جيئن لڳاتار برسات ۾
ٻِريون ڇِپون
پهاڙن مان ڇجي هيٺ ڪرنديون آهن،
ڇا توکي نظر اچي ٿو تہ تون پني تي ڇا لکي رهيو آهين؟
يا تون فقط اهو
محسوس ڪري رهيو آهين
تہ ڪنهن ياريءَ ڇپ وانگر
تون بہ گڙگات ڪندو،
ننڊ جي اونهيءَ ڪڏ ۾،
ڪِري رهيو آهين،
۽ جڏهن هيٺ ڪري
تنهنجو وجود پرزا پرزا ٿي وڃي ٿو،
تڏهن توکي نذرالاسلام وانگر

ننڊ اچي ٿي وڃي،
جيتوڻيڪ تنهنجو روح
نجنسڪيءَ وانگر
اَڃا رقص ۾ رهي ٿو،
رقص جو ابدي آهي،
جيڪو خواب جي دائري کان ٻاهر آهي،
انهيءَ رقص جو حصو آهي
جو ازل کان هن ڪائنات ۾ ٿي رهيو آهي!

•

ڇا خدا ڪنهن جُرم جو ارتڪاب ڪيو آهي جو سڀ جي اکين کان روپوش آهي؟
ڇا هيءَ ڪائنات هڪ محڪمهء سُراغ رساني وانگر هن کي ڳولي رهي آهي؟
ڇا هو روپوش تڏهن ٿيو، جڏهن ڪان هن انسان بڻايو؟
اڳي ته وڻ ٽڻ، پکي پکڻ سڀ هن کي ڏسي سگهندا ها!
ڇا اهي اجا به هُن کي ڏسي سگهن ٿا: رڳو اسان کي اهو ٻڌائي نه ٿا سگهن يا اسان اُنهن جي ٻولي نه ٿا سمجهي سگهون؟
ڇا رڳو انسان ئي آهي جو خدا کي ڏسي نه ٿو سگهي ۽ ان ڪري هن کي روپوش ٿو سمجهي؟ ڇا شاعر، مصور ۽ سنگ تراش هن کي پنهنجي چار ۾ ڦاسائي نه ٿا سگهن؟
آخر هو ڪو مڇ ته نه آهي جو هن کي ڦاسايو وڃي؟
هو ته اٿاهه سمندر آهي جنهن جي پاڻيءَ کي رڃ ڦاسائي نه سگهندا آهن، توڙي اُهي آسمان جيڏا وڏا هجن؟ تُنهنجي دماغ ۾ اهو خبط ڇو سمايو

اهي تہ تون هن کي شاعريءَ ۾ اظهاري سگهين؟
هن کي تہ فقط پيغمبر اظهاري سگهندا آهن
۽ اهي بہ تشبيهہ ۽ استعاري جو سهارو وٺندا آهن
پر پو بہ هن جو تصور ڪائُن
ائين ترڪي ويندو آهي جيئن رَڃ مان سمندر
جو پاڻي هليو ويندو آهي.
خدا روپوش نہ آهي: ڏينهن رات تنهنجين اکين اڳيان
آهي،
رڳو تون هن کي ڏسي نہ ٿو سگهين؟
ڏس هو مٽيءَ جي ذرڙي کان وٺي تارن ستارن تائين
آهي،
رڳو تون ان کي ڏسي نہ ٿو سگهين!
هو هرڻ بہ آهي، ترائي بہ آهي، هرڻ جي اُڃ بہ آهي!
هو آسمان بہ آهي، چڪور بہ آهي ۽ هُن جي
چنڊ لاءِ اُڏار بہ آهي ۽ اُن کي ڳولي بہ رهيو آهي.
هوئي تہ تنهنجي شاعري ۾ آهي! ها،
تنهنجا لفظ هن جو نقاب آهن، جن مان
هن کي ڪوئي نہ ٿو سُڃاڻي سگهي،
ڪوئي نہ ٿو سڃاڻي سگهي!

•

جڏھن انسان تنھا ھوندو آھي
تڏھن
بلڪل تنھا بہ نہ ھوندو آھي!
تنھائيءَ جو احساس
تہ ھجوم ۾ ٿيندو آھي،
تنھائيءَ ۾ تہ انسان
پاڻ سان گڏ ھوندو آھي
پاڻُ
جيڪو ھُن ڪان
انبوھہ ۾ وڃائجي ويندو آھي؛
پاڻُ
جنھن جي دوستي پائدار آھي
۽ جو انھيءَ سيڙھيءَ تي
توسان گڏجي چڙھندو آھي.
جا خدا ڏانھن
ويندي آھي،
۽ جتي فرشتا
تُنھنجي خوش آمديد لاءِ
بيٺا ھوندا آھن؛

پاڻُ جو شاعريءَ تي
پيغمبريءَ جي
مُهر هَٽنـدو آهي
۽ ان کي
زندگيءَ جاويد عطا ڪندو آهي.
پاڻُ خوديءَ جو نہ
بي خوديءَ جو ياءُ آهي؛
تون ڪڏهن
اُن کي اپنائي تہ ڏس،
۽ پوءِ ڏس تہ توتي
کهڙا اَسرار کُلن ٿا ،
جي اڄ تائين اکين کان اوجھل آهن
پر ساڳي وقت
تو ۾ چُپيل آهن!

●

رات پردي تي
هيمنگوي جي فلم ’ڪجهہ هجڻ ۽ ڪجهہ نہ هجڻ‘
۾ لارين بئڪال ۽ همفري بوگارٽ ڏٺا *
جن کي مون اڳ جوانيءَ ۾
ڪيترن ئي فلمن ۾ ڏٺو هو
جڏهن هو جيئرا ها.
هاڻي تہ هوُ مري چڪا آهن،
۽ رڳو پردي تي شئمپين جي بوتل پي رهيا ها،
۽ پيار ڪري رهيا ها،
جنهن ۾ ڪجهہ پاڪستاني ٽي- ويءَ جي ڪَٽ ست
هئي.
هاڻي تہ هو موت جي انڌاري ۾
شئمپين جي بوتل سوڌو گم ٿي ويا آهن،
يا اجا تائين ڪٿي، ڪنهن جاءِ تي
همفري بوگارٽ کي ساڳي سگهہ، مڙسيءَ جي ڏڪ
۽ چيڙها لائي آهي؟

---

* لارين بئڪال: آمريڪا جي مشهور ائڪٽريس جا مري چڪي آهي.
همفري بوگارٽ: مشهور آمريڪي اداڪار، جيڪو پڻ گذاري ويو آهي.

۽ لارين بئـڪـال ڪي لونءَ ڪـاندارينڊز لئوٽا ۽ گلِ
شبو جي خوشبو آهي،
۽ بئي اجا شئمپين پي رهيا آهن.
ڪنهن وِقت آنءُ بہ ايئـن ڪئـمـيـرا- ڪـاٽيـرو تي
ويندس.
ڪنهن چاتو آهي
تہ موت ڇا آهي،
۽ حياتي ڇا آهي؟
* ڇا هن سرشتيءَ ۾ اَنيڪ رنگ منچ آهن
جن تي نائڪ ۽ نائڪائون
ائين جيئرا آهن
جيئن ڌرتيءَ تي هيا،
۽ اهي ناٽڪ جي انت ۾ آهن،
رِگو تون مان ڏسي نہ ٿا سگھون،
جيتوڻيڪ تون مان خود
اُنهيءَ ناٽڪ جو حصو آهيون!

---

* رنگ منچ (هندي) اسٽيج.

●

جام جي پوئين ڦُڙي تائين،
پيءُ!
ڪائنات جي ساري صُراحي
اوت،
۽ اُنَ کي ڳُٽ ڳُٽ ڪري
اِئين پي وڃ،
جِيئن اُها آگ
جا ساري سنسار ۾ جلي رهي آهي،
تنهنجي تارونءَ کي جلائيندي
ڳلي کان هيٺ لهي وڃي!
۽ هي ساري ڪائنات
تنهنجي گرم خون جو
حصو ٿي وڃي،
تنهنجو گرم خون
جو تنهنجيءَ شاعريءَ ۾
انهيءَ توانائيءَ کان وڌيڪ توانا آهي،
جا چوڌاري گردش ڪري رهي آهي،
۽ جا توانائي نہ رڳو سج ۽ سورج مکيءَ جي ڪيت

۾ ٻري رهي آهي،
پر وان گوگ جي رڳ رڳ مان لاٽون ڪري،
ڊوڙندي هُئي،
۽ ڪئنواس تي ائين پکڙجي ويندي هئي،
جڻ ازلي حقيقت ڪي،
ڪنهن زور سان چماٽون هڻي،
ان جا ڳِتا ڳاڙها ڪري ڇڏيا ها.

دعا وقت
منهنجا ٻئي هٿ
گهڙيال جي سُئِن وانگر آهن
جي رات جو منو هڪ وڄائي رهيا آهن.
منهنجي هڪ هٿ ۾ قلم آهي
جنهن کي ڪوئي ايتريءَ تيزيءَ سان هلائي رهيو
آهي

جيتريءَ تيزيءَ سان
گهڙيال جو سُيون بہ هلي نہ ٿيون سگهن،
۽ بي هٿ کي
منهنجي پرسان رکيل
ننڊ جون گوريون ڏسي رهيون آهن
تہ هو ڪڏهن ٿو
اسان کي کٽي،
۽ ننڊ ۾
زندگيءَ مان ٿوري وقت لاءِ
يا هميشہ لاءِ
جان ڇڏائي!
جڻ هو اُنهيءَ نظر تي
ڇِتر ڪري رهيون آهن
جو هِن جي ۽ ابدي ننڊ جي
وچ تي آهي،
اڌ ۾ آهي،
اجا پورو نہ آهي.

•

اي خدا!
هيءَ عمر هڪ مشڪيزي وانگر
پاڻي پيئاري پيئاري،
هاڻي ٿڪجي پئي آهي.
سرءُ جي مُند اچي وئي آهي
۽ انب جي وڻ ہر
رڳو هڪ رَسيل انبِ لَڙڪي رهيو آهي
جو هوا جي جهوٽي تي
ڇَڻي پوندو،
نوربيئڙا
اُن کي ڇڇرن نہ ٿا
۽ ان کان پري ٽپا ڏئي رهيا آهن
۽ ڪڏهن ڪڏهن
حيرت سان
اُن انب ڏانهن ڏسي رهيا آهن
تہ اهو ڇو نہ ٿو ڪري!

اي خدا!
هي مشڪيزو اجا کُتو نہ آهي
۽ مان وڻ جي پاڙ ہر

ان مان ڪجهہ پاٽي هاريان ٿو
جيئڻ جيت جٽيا،
پکي پسون
بہ اُڃ اجهائي سگهن!

اي خدا!
هاٽي سانجهي ٿي جُڪي آهي
۽ سج
ڪنهن پوڙهي پخاليءَ وانگر
روشنيءَ جي پَنت
ڪَري رَهيو آهي
وَٽ! هاٽي هيءَ عمر مون کان،
موٺائي وٺ
هي مشڪيزو جيڪو ڪٽي ڪٽي
مان ٿڪجي پيو آهيان!
ڇا هِي مشڪيزو
پوئين ڏُڪ تائين
مون کي چيلهہ تي رکڻو آهي
يا اهو هاٽي
مان ڌرتيءَ تي رکي
ليٽي پوان
جو تہ مون کي ننڊ اچي رهي آهي.

•

موت کان نہ ڀڄ!
۽ هر ڪَسيري جي ماڻهوءَ کي
علاج لاءِ ايلاز نہ ڪر،
موت اَوَس آهي
اَٽل آهي
۽ پنهنجي گهڙيءَ تي اچڻو آهي،
اهي ڊاڪٽر
جي اسپتال ۾ آڪڙجي هلن ٿا،
جڻ تون هنن جي رعيت مان آهين،
سي خود
موت جي رعيت آهن،
۽ اُنهن جي پوئين گهڙي
انهن جي انتظار ۾ آهي،
جنهن وقت هو موت کي ڏَنُ ڏيندا،
۽ هنن کي ڪوبہ بچائي نہ سگهندو!
تون تہ خوشنصيب آهين
جنهن في الحال تہ موت کي مات ڏني آهي
۽ هو تنهنجي ذات کان ائين ڏکي ٿو
جيئن ڪنهن کان نہ ڏکيو آهي،

موت جيڪو دارا ۽ سڪندر جي سِرَن سان
چوگان کيڏي سگھندو آهي،
توکان ٿهي ٿو.

●

وڃ، جلدي وڃ!
موت توکي سڏي رهيو آهي!
تو ڪلاشنڪوف ڪلهيَ تي رکي،
پاڻ کي محفوظ ٿو پائين
۽ اُها ڪوڙڪي ڏسي نہ ٿو سگھين
جا ازل
تنھنجن پيرن لاءِ اَڏي آهي!
وڃ! جلدي وڃ!
موت اٽل آهي
اهو نہ رڳو تنھنجو انتظار ڪري رهيو آهي
پر توکي سڏي بہ رهيو آهي.
تون رڳو ان جا
سَڏ ٻُڌي نہ ٿو سگھين!
اهڙا سَرلا ڪَن
ورلي ڪنھن ڪنھن انسان کي ملندا آهن
جي نہ رڳو موت جي پُڙ پُڙ ٻڌي سگھندا آهن:

پر هُن جي دل جو
راز بہ ڄاڻي سگهندا آهن!
تون مونکي توهمر پرست چوندين،
توکي ٿورو اڳتي هلي پَتو پوندو
تہ مان توهمر پرست آهيان
يا حقيقت پرست آهيان
۽ منهنجون اکيون
اها حقيقت ڏسي سگهن ٿيون
جا مستقبل جي
پردي پٺيان آهي
۽ جا تنهنجين اکين کان
اوجهل آهي،
۽ ان ڪري تون ان کي
وهمر ٿو سمجهين
۽ ان تي
ڌيان نہ ٿو ڏين!

●

چون ٿا
تہ موت جڏهن ايندو آهي
تڏهن گهوڙيسوار جا پير

رڪاب ۾ پَٽر تي ويندا آهن.
موت جڏهن ايندو آهي
تہ اڳواٽ اطلاع نہ ڏيندو آهي؛
اِها منهنجي خوشنصيبي آهي
جَو مون هن کي روڪي رکيو آهي،
۽ ان وچ ۾
مون اُهو ڪجهہ لکي ورتو آهي جو مونکي لکڻو آهي،
۽ موت پنهنجي غلطيءَ تي
يا شعوري تاخير تي
خوش آهي،
چو تہ هن کي اها توقع نہ هئي
تہ مان اها ڏنل مهلت
ائين ڪم آڻيندس
جيئن نہ اُمراءَ القيس ڪم آندي هئي
نہ مُتنبيءَ،
۽ سنڌي شاعريءَ جي رفتار
عربي شاعريءَ کان ڏهہ ڀيرا وڌيڪ تي ويندي،
۽ اُن جو شتر بي مهار
زندگيءَ جو صحرا

پرندي ڪان بہ تيز تر اُڏري
پار نِڪري ويندو!

●

موت! تون لوُسي ڪُتي وانگر مون لاءِ
نوس نوس ڪندو رهيو آهين!
اَچڻو اٿي تہ چيتي جي چنگهاڙ بڻجي آءُ!
تُنهنجي پٿا پٿا ڪَل ڪهڙي نہ پياري آهي!
اُن مان
مان پنهنجيءَ شاعريءَ لاءِ،
جا منهنجي پراڻيءَ ڪان پراڻي ۽ نئين ڪان نئين
محبوبا آهي،
خوبصورت لانگ ڪوٽ سبائڻ ٿو چاهيان
سرديءَ جي موسم اچي رهي آهي،
اچ، مون کي تُنهنجو انتظار آهي!

●

موتَ!
تون ڪنهن وقت
مونکي ائين
ڪنيڙاٽين ڪان پَڪڙيندين
جيئن بارَ پنيورين کي پڪڙيندا آهن!

۽ تون اُنھيءَ جو خيال نہ ڪندين
تہ نئون بسنت لڳو آھي،
گل وري ڦٽڻ وارا آھن
۽ موتين جي مُند آھي!

●

گھٽائي سال موت جي
مھماني ڪئي اٿي،
تنھنجي شاعريءَ ھن جو
نَڪ تائين
پيٽ ڀري ڇڏيو آھي،
ھُن کي ڪيئي صديون پوءِ
وري شاعريءَ لاءِ
بُک لڳندي،
۽ ھو ڪنھن اھڙي شاعر جي
دسترخوان تي نہ ويھندو،
جو
ايترو ڪشادو نہ ھجي
جيترو تنھنجيءَ شاعريءَ جو آھي.

●

موت تي مُحقق فقط پيغمبر ھوندا آھن.

اُنهن سيني توکي چيو آهي تہ:
موت ڪنهن جي مات نہ آهي،
موت اڌ دم آهي يا پورو دم آهي؟
ماڻ الائجي ڇو تو چوان تہ موت جي
صورتخطيءَ ۾ بيهڪ جي ڪا بہ نشاني نہ آهي!
زندگي اهو جملو آهي جو ڪُٽي نہ ٿو ڪُٽي!
ان جو ليکڪ ڪير آهي؟
ڪير آهي؟
منهنجي هر سٽ سوال آهي،
جنهن جو جواب بہ گهٽ ڏنو آهي،
پر جواب ايڏا آهن جو اهي ڳِڌ مِڌ ٿي وڃن ٿا
۽ سمجهہ ۾ نہ ٿا اچن!
هڪ جواب مُنهنجي سوال ۾ بہ ڇُپيل آهي
جيڪو بہ گوڙ ۾ گم ٿي وڃي ٿو.
ڌرتي ۽ آسمان سپ گونجن ٿا
۽ منهنجي سوال جو جواب ڏين ٿا،
اُهو جواب،
جو وَڻ ٽڻ، پکي پَکڻ ٻُڌي سگهن ٿا.
پر آنءُ پوريءَ طرح ٻُڌي نہ ٿو سگهان
۽ ائين ٿو ڀانيان تہ

شايد ان سوال جو
ڪوئي جواب نہ آهي!

●

تو ڏيءَ کي گار ڏني هئي
تہ تنهنجي زال توکي چيو هو:
”وات ۾ ڪو ڳڙ نڪريئي نياڻيءَ سان سنيالي
ڳالهاءِ“
اڄ توکي زبان جي سرطان آهي
۽ توکي سچ پچ ڳڙُ نڪتو آهي.
تو پاڻ کي ڇا سمجهو هو؟
موت کان تہ هلاڪو ۽ چنگيز بہ نہ بچي سگهيا!
پر جي هو پنهنجي گهوڙي کي
مهميز نہ ڏين ها
تہ موت هنن وٽ ڪجهہ دير سان پهچي ها.
توبہ تائب ٿي
جينوٽيڪ دير ٿي ويئي آهي
۽ توتي توبہ جا دروازا بند ٿي چُڪا آهن!
موت هونءَ تہ اٽل حقيقت آهي
پر پلَ جي حقيقت کي
صدين جي حقيقت نہ بڻاءِ!

هاڻي بہ پنهنجي ڪئي جي مَعافي گهر!
توڙي تو معافيءَ لاءِ ڪائي گنجائش نہ ڇڏي آهي،
پر ڪيئَن ڇڻجي.
ڪو پل ڪهڙو آهي؟
ڪيئن ڇڻجي
تہ جزا ۽ سزا
۽ سزا ۽ جزا کي
ڪيئن رٿيو ويو آهي!
توبہ جو دروازو ڪڙڪاءِ
توڙي اهو اندران بند ٿي چڪو آهي.
اشتراڪي ۽ تعقل پسند
اهڙيءَ ڳالهہ کي
توهم پسندي چئي لنوائيندا آهن!
هو خود وڏا توهم پرست آهن
۽ تعقل پسنديءَ جي وهم کي
ڇُهتيا پيا آهن.
هن دنيا ۾ ڪيئي ڳالهيون آهن،
جي سمجهہ کان بعيد آهن
موت ۽ زندگيءَ جون
ڪيئي اهڙيون حقيقتون آهن،

جي عقل سان سلجھائي نہ ٿيون سگھجن
۽ رڳو يقين
انھن جي ڳنڍ کولي ٿو سگھي.

●

گھاٽَ تي پھچي ويو آھين
ٻيڙي تنھنجي انتظار ۾آھي،
اُن جو مانجھي ڪير آھي
نہ تون ٿو ڄاڻين، نہ مان ٿو ڄاڻان!
ان جو پيو پارُ ڪھڙو آھي
اُھو تنھنجين منھنجين اکين کان
اوجھل آھي،
ان جي پَتوار
صدين کان ھلي رھي آھي
۽ اڃا پراڻي نہ ٿي آھي.
تون ان سفر کان
گھٻرائين ڇو ٿو؟
ان تي ھر ڪنھن کي وڃڻو آھي،
۽ ڪيئن چئجي
متان پيو پار ايترو بُرو بہ نہ ھجي
جيترو تون سمجھي رھيو آھين!

درياه جو پاٽ ڪافي ويڪرو آهي
۽ تنهنجي ديد
اها جاءِ ڏسي نہ ٿي سگهي
جتي هيءَ ڪشتي پُڄڻي آهي
۽ نہ وري
مان خاطري سان چئي ٿو سگهان
تہ جڏهن تون ٻي پارِ پهچندين
تڏهن ناڪئي کي
ڏسي بہ سگهندين
يا نہ!

●

ڇڏ!
تہ موتي وڃان
اُن دنيا ڏانهن
جتي مُنهنجو پيءُ ماءُ
۽ ٻيا گهڻگهرا
مون لاءِ
اوسيئڙي ۾ آهن
۽ واري سان
سنج ڪان پچن ٿا ،

”چا تون اچا
لٺو نہ آهين،
تنهنجا پويان ڪرٽا
هُن جي وارن تي ديوانہ وار
رقص ڪري رهيا آهن
۽ ٽڪجي نہ ٿا ٽڪجن،
۽ هُن جو پنڌ
کُٽي نہ ٿو کُٽي!
۽ ڪَروبي اوسيئڙو ڪري
ڪڪ تي پيا آهن
۽ وِرچي
موٽي ٿا وڃن!
آخر ڪيستائين
ڪوئي
ڪنهنجي خوش آمديد لاءِ
ترسي؟“

●

اچين ٿو
يا اسان موٽي وڃون؟
لَڪَ

جن کي تون اجا لتاڙي رهيو آهين
اونده ۾ ٻُڏي چڪا آهن،
۽ تولاءِ
وسيهَرُ
واٽ تي ترسي ترسي
ورچي پيو آهي
۽ پنهنجي ٻِر ڏانهن
موٽي رهيو آهي!
هن لڪ تي
تہ ڪي ليار بہ نہ آهن،
۽ سَره
ڏرَن ۾ لِڪي چُڪا آهن
ڇو تہ سج جي پوئين ريک بہ
اونده ۾ سمائجي چُڪي آهي.
نہ ڄاڻان هي رات اونداهي آهي
يا چنڊ
ڪَڪرن ۾ ڇُپيل آهي!
چنڊُ نظر تہ نہ ٿو اچي!

●

تون خدا جو جلوو
ڏسي سگهين ٿو
پر ان لاءِ تہ موسيٰ عليہ السلام کان بہ تيز اکيون
گهرجن
جي طور جي تجلي برداشت ڪري سگهن،
۽ اهي ڦڦڙ گهرجن
جي ايتري زور سان
لَن تراني چوَن
جو پٿر پٿر ۾
اُنهن جي گونج ٻُرڻ لڳي!
اهو تولاءِ ناممڪن آهي.
تون رومي ٿي سگهين ٿو
پنهنجيءَ دل کي اُهو آئينو بڻائي سگهين ٿو
جنهن ۾
خدا جي جلوي جو جلوو
پسي سگهين!
پر پو بہ جلوي جي پرتَو سان
اهو آئينو ٽڙڪي پئي،
اهو خاطريءَ سان
ڪيئن ٿو چئي سگهجي!

●

ڇا مڇيءَ جو پيٽ
۽ حضرت يونس
ھن دنيا ۽ انسان لاءِ
تمثيل آھي؟
ڇا انسان
ھن دنيا کان ٻاھر اچي سگھي ٿو،
۽ مڇيءَ کي سمنڊ ۾ موٽندو ڏسي سگھي ٿو؟
مون کي تہ اھو ممڪن ٿو لڳي،
فقط ھن لاءِ پنھنجي روح ۾
زنده رھڻ ۽ ٻاھر اچڻ جي
خواھش ضروري آھي.

●

مون ڪٿي پڙھيو ھو تہ:
”حضرت اسماعيل عليه السلام جو نالو
” ’اسمع‘ ۽ ’ايل‘ ٻن لفظن مان مُرڪب آھي
”عبرانيءَ ۾ ’ايل‘ الله کي چوندا آھن
”۽ عربيءَ ۾ ’اسمع‘ ۽ عبرانيءَ ۾ ’شماع‘
”جي معنيٰ آھي ’سُڻُ!‘
”ڇاڪاڻ جو اسماعيل عليه السلام جي باري ۾

الله تعاليٰ
”حضرت ابراهيم جي دعا ٻڌي هئي ۽ هاجره کي
”بشارت ملي هئي، ان ڪري اهو نالو رکيو ويو هو
”۽ عبراني ۾ اُن جو اچار ’شماع ايل‘ آهي“.
ڇا فلسطيني يهودي ۽ مسلمان اهو ڄاڻن
ٿا تہ هنن ۾ ڪيترو تهذيبي رشتو آهي؟
ڇا ڌرتي هر رشتي کان مٿي آهي؟
يا جو ڌرتيءَ جو مال ومنال آهي
اهو هر رشتي کان
مٿي آهي؟
۽ بينا کان بينائي کسي ٿو وٺي،
۽ هَوَس هُن کي نابين ڪري ٿو ڇڏي؟

●

زندگيءَ سان ائين مقابلو ڪر
جيئن فاران جي بيابان ۾
اسماعيل ۽ هاجره
باد صموم سان ڪندا ها!
زندگيءَ جي ويرانيءَ
۽ خاموشيءَ ۾
احساس ٿيندو آهي

تہ ڪوئي ساٿ آهي،
هر ريت جو ذرو همدرد آهي
۽ ماهتاب ۽ ستارا
تسلي ڏئي رهيا آهن
۽ انهن جي رفاقت
انساني رفاقت کان قريب تر آهي
۽ وڏيڪ قربائتي آهي.

●

ڇا تو ڪڏهن محسوس ڪيو آهي
تہ پوري ڪائنات
مقامِ ابراهيم وانگر لڳي رهي آهي
۽ آسمان
حجرِ اسود وانگر آهي
۽ چنڊ ان جو طواف ڪري رهيو آهي؟
ڇا تو ڪڏهن محسوس ڪيو آهي
تہ رات غلاف ڪعبہ وانگر آهي
پر توکي اجازت نہ آهي
تہ اندر وڃي سگهين؟
ڇا تو محسوس ڪيو آهي تہ ڪنهنجي وَحي اچي
رهي آهي

جنهن ڪي انسان جا ڪَن
ٻڌي نٿا سگهن!
مان ڪنهن وِلايت جو اهل ته نه آهيان
پر احساس
منهنجا به ايترا تيز آهن
جيترا ٻي ڪنهن انسان جا هجن،
اها ٻي ڳالهه آهي
تَه طُور جي تجلي
اُنهيءَ هر انسان تي نه ٿيندي آهي،
جو 'لن تَراني' چوندو آهي!

●

"نظام الدين اوليا،"
امير خسرو چيو، "مان تنهنجي پيرن جي خاڪ آهيان
۽ اِتي ئي مون کي
آسودگي نصيب ٿي آهي،
شهسوارن جي سرن تي
جا مٽي هوندي آهي
اُن ۾ ته
ساهه ٻوساٽبو آهي."

●

تو،
منصور کي دارِ تي لٽڪائي
هن جو
عضوو عضوو ڪپيو هو،
۽ منهنجي باقي عمر مان
بہ انِ طرح
ڏينهن ڏينهن ڪَپي رهي آهين.
نہ تون
هن کي هيسائي سگهي هُئينءَ
نہ مون کي
هيسائي سگهي آهين؟
اي تقدير!
اجا تون اهو نہ ٿي مڃين
تہ ڪي انسان
توکان ڏاڍا آهن!

●

مان چاٺان ٿو
تہ منهنجي موت کان پوءِ
جن عراقيءَ کي پڙهيو آهي،

اُهي
هُن جو هينيون شعر
گنگنائيندا :
* قبلهء رويِ صوفيان بارگهِ صفائے تو
سرمهءِ چشمِ قُدسيان خاڪِ درِ سرائے تو.

●

ڪي خواب ”روياءِ صادقہ“
۽ ”وحي اِلاهي“ ٿيندا آهن،
پر مان جو هڪ عظيم گنهگار آهيان
۽ منهنجا گناهہ ساٻوڻ ۾ درياهہ وانگر ڦيراٽيون
ڪائي رهيا آهِن.
جن ۾ مان
بار بار ٻُڏي
اُڀري ٿو اچان،
ڇا مان هن برِصغير جو
مستقبل
ائين ڏسي رهيو آهيان

* ترجمو: صوفين جي منهن لاءِ قبلو تنهنجو صاف بارگاهہ آهي ۽ فرشتن جي اکين جو سُرمو تنهنجي سَراءِ جي دَر جي خاڪ آهي.

جيئن آفتاب آئيني ۾ نظر ايندو آهي!
مون کي يقين آهي
تہ اُهو ائين ئي ٿيندو
جيئن مون ڏٺو آهي؟
ڇا شاعر جي گناهگار طبيعت کي
هڪ اهڙو پهلو بہ ٿيندو آهي
جو صاف ۽ شفاف هوندو آهي
۽ جنهن کي
معصيت ڇهي بہ نہ سگهندي آهي؟

●

دارا شڪوه!
تون سچ پچ ذبح ٿي وئين!
توکي ذبح تنهنجي ڀاءُ اورنگزيب ڪرايو هو:
ڇا تون ڄاڻين ٿو تہ
ڪنهن جي ڀاءُ جي خواهش ۾
خدا جو ڪيترو هٿ آهي؟
ڪاش!
مان اهو سوال
سرمد کان پڇي سگهان ها!

●

تعويذ ۾
سڄي ٻانهن ۾ سنج
۽ ڪٻي ٻانهن ۾ چند سِبڻ وارا!
توکي اِهو معلوم آهي
ته رات ڪيتري لنبي آهي،
اُن جا ڪکر ڪارونيار
ڪٿي ٿا ڪُٽن؟

●

آءٌ هن فقيرياڻيءَ جي
خالي ڪشتي ۾
هڪ چانديءَ جي پائلي وجهه،
۽ آخرت لاءِ
ساري آسمان مان جو ستارو چاهين،
چونڊي ڪڻ!

●

رحم کاءُ
هن هرڻيءَ تي
جنهن جي رانَ ۾
تو گولي هنئي آهي
۽ ڏج انهيءَ تقدير کان
جنهن جي نظرن جون دوناليون
تنهنجيءَ ڏيءَ کي
تاڙي رهيون آهن!

●

* مون ’ويسٽ منسٽرائبي‘ ۾ سوچيو،
”جڏهن ’بيڪن‘ ۽ ’شيڪسپيئر‘ ٻئي فنا ٿي چُڪا آهن
تڏهن ڇا انهن جي قبرن تي لڳل سنگِ لحد کي،
اِن ڳالهه جي پرواهه آهي
ته شيڪسپيئر وارا ڊراما ڪنهن لکيا ها!“

* ويسٽ منسٽرائبي: لنڊن جو اهو قبرستان جتي شيڪسپيئر سميت ڪيترين اهم شخصيتن جون قبرون آهن.

●

موت هرويرو اَٽل نہ آهي
موت ٽري بہ سگهي ٿو؛
ها اِها بي ڳالهہ آهي
تہ هو ڦري گهري موٽي اچي ٿو.

●

ڇا موت بہ
هڪ ننڊ آهي؟
جيڪڏهن مون کي
وري اُن مان اُٿڻو آهي
تہ ڇڏ،
تہ مان ٿوري جهَٽ اک لائي، وٺان!
منهنجا هَڏَ
ماضيءَ جي بوجهہ هيٺان
ڏکي رهيا آهن.
سانجهي ٿي آهي
۽ هر ڪوئي
آڪيري اوٺائڻو آهي،
رڳو منهنجو رستو
کٽي نہ ٿو،

۽ لهندڙ سج
منهنجي پيرن جون لڦون
حيرت سان ڏسي رهيو آهي.

●

موت جو خوف چَندَ کي نہ ٿو ٿئي،
ڏيئي کي نہ ٿو ٿئي،
تہ توکي ڇو ٿو ٿئي؟
اهو سمجهي ڇڏ تہ روشنيءَ کي بقا نہ آهي،
اونداهي اوس اچڻي آهي،
اها بي ڳالهہ آهي تہ اُها رڳو روشنيءَ جي التوا
هجي،
جيئن چنڊ اڄ رات اجهاڻو تہ
سُيان رات اُيرڻو آهي
۽ جي ڏيئو وساڻو
تہ ان جي وَٽ ٻيهر ٻري سگهي ٿي.

●

اجا پتنگن پَر ئي نہ ساهيا آهن،
تہ ڏيئو وَري جَرڪڻ لڳو آهيِ؟
ان کي ڦوڪ ڏئي وسائي ڇو نہ ٿو ڇڏين؟
ٿڪل پَرن کي ساهي پَٽڻ ڇو نہ ٿو ڏين؟
رات تہ اجا ڪافي لنبيِ آهي.
اِن جو پهريون پهر بہ پورو نہ ٿيو آهي،
جِي هي پتنگ سپ جَلي رک ٿِي ويا،
تہ پوءِ ڇا ڪندين؟

●

مأن منٽي نہ آهيان جو اوهان مون کي پوري ايندؤ!
مان اوهان سان گڏ،
پنهنجي جنازي نماز ۾ شريڪ هوندس.

●

صليب تيِ يسوعَ جي قدوقامت جڏهن انسان جيتري
هوندي آهي، تڏهن کهڙو نہ چڱو لڳندو آهيِ!
اها بي ڳالهہ آهي تہ هن جي عرشِ معليٰ تائين
رَسائي آهي!

●

ڇا زندگي شمع جي جلڻ جو نانءُ آهي؟
ڇا موت اُن جو اجهامڻ آهي؟

●

قاضي منظر! هي ڪتاب جلدئي نقل ڪري وٺ! مون قضا جا وارَ ڳُسائي اُن کي موت سان ميدانِ جنگ ۾ لکيو آهي.

●

دارا شڪوه! تو ميدانِ جنگ ڏانهن ٿي وئين تہ تو رستي تي اُپنشد فارسيءَ ۾ ترجمو ڪيا ها. منهنجي محويت توکان مختلف نہ آهي.

●

توکي خبر آهي تہ دارا شڪوه اجا تائين اورنگزيب سان وڙهي رهيو آهي ۽ سرمد هن لاءِ دعاگو آهي؟

●

اي پروانا! جي شمع جو جلڻ ئي هن جو مقدر آهي تہ تون آگ ۾ ٽپو ڇا لاءِ ٿو ڏين؟

●

ڇا شمع جلندي ئِي پروانن کي آزمائڻ لاءِ آهي؟

•

رات نہ رهندي تہ شمع جي ڪهڙي معنيٰ رهندي؟
اُها صبح کان اڳ ۾ اُجهامي ويندي آهي؟

•

شمع اُنهيءَ ٻاڪ جو آسرو آهي جا اُن جو موت ثابت ٿيندي!

•

اي پروانا! شمع جي آگ ۾ ڇو ٿو جلين؟
شايد ڪمري کان ٻاهر جي ستارا آهن،
تون اُنهن جي روشنيءَ ڏانهن اُڏامي نہ ٿو سگهين!

•

اي پروانا! توکي ستارن جي روشني ڇڪ نہ ڪندي،
تنهنجو مُقدر ئي شمع جي آگ ۾ جَلي مَرَڻ آهي.

•

ڇا زندگيءَ جي شمع ڪڏهن وسامندي آهي؟
مان تہ ڀانيان ٿو اُن مان بار بار ٻي شمع ٻرندي رهندي آهي.

•

ڇا ازل ۽ اَبد ۾ ڪروڙين شمعون جلن ٿيون؟
ڇا اهي فقط تاريڪي آهن؟

•

تون پروانو ٿي جيئڻ چاهين يا شمع ٿي جيئڻ چاهين!
موت جي حقيقت کي نہ وسار!
وسامڻ هر ڪنهن جو مقدر آهي.

•

پرواني جو انت موت آهي، پوءِ هو اُهو چاهي يا نہ چاهي.

•

جي شمع ٿي نہ جلندو تہ ڇا پروانو ڪونہ مرندو؟
موت تہ اٽل آهي، پوءِ هيئن اچيُ يا هونءَ اچي؟

•

شمع ٿيءُ، پروانو نہ ٿيءُ! پروانو تہ پل جو شعاع آهي.

•

ڇا اِهو تنهنجي وس ۾ آهي تہ پروانو ٿِئين يا شمع ٿِئين؟

•

ڇا اڳئين جنم جي ويسر* هڪ وِيسر وانگر سڀ ڪجهہ ڳرڪائي ٿي ڇڏي؟

---

* ويسر: وهيل (Whale) مڇي.

●

* ايڊگرايلن پو! ڪانءُ جو منهنجي ڪتيهڙي تي وينو هو، شايد اُڏامي ويو! تون هُن جي 'ڪان ڪان' ٻڌي رهيو آهين؟

●

موت مهمان آهي تيجهي تائين،
تي ڏينهن ٽِڪي هليو ويندو.

●

پَلي، موت کي هَٿُ لائي ڇُهي ڏس!
ريشم وانگر نرم آهي.

●

ڪائي به قبر کوٽي ڏس! توکي موت ڪٿي نظر نه ايندو، رڳو هڏا نظر ايندا.

●

ڇا ملڪ الموت کي ڳجهه جهڙا پَر آهن؟ مون کي ته هو هُد هُد وانگر لڳي رهيو آهي، جو ڪنهن جو پيغام کٽي آيو آهي!

---

* ايڊگرايلن پو: آمريڪي شاعر جنهن پنهنجي مشهور نظم ۾ موت کي ڪاري ڪانءَ سان تشبيهه ڏني آهي.

•

پِتَ نـہ! پِتَ نـہ! مـتـان پـهـاڙَ ڦـاٽـي پـوي ۽ اُن جا پـٿـر ٽوٽي اچي ڪِرَن!

•

پِتَ نـہ ! پِتَ نـہ! مـتـان سـمـنڊ اُٿلي پـوي ۽ تـوکـي بـہ لوڙهي وڃي!

•

ڇا تون ڄاڻين ٿو تہ تنهنجا لفظ ڪمان مان تير آهن، جي پنهنجي نشاني کانسواءِ ٻي هنڌ نہ ٿا لڳن؟

•

محمل نـہ هٽاءِ! محمل نـہ هٽاءِ! مجنون، مـحـمـل نـہ هٽاءِ!
تون ليليٰ جو تابُ سَهي نہ سگهندين!

•

مومل جي ماڙي ماڻيلي ۾ هجي يا عمرڪوٽ ۾، راڻي جي وجود کان سوا معنيٰ نہ ٿي رکي!

•

ڪي منهنجا پير ڇُهي صديون اڳي اُٿي ويا، ڪي صديون پوءِ اُٿندا. همعصر تہ فقط ڪُتن وانگر پير لـکيندا آهن، جنهن کان مونکي ڪِرِپ ايندي آهي!

•

* ’خوش درخشيد ولي شعلهءِ مستعجل بود‘

** هائو، هائو- شعلو کھڙو جنهن کي تعجيل نہ هجي! ڏيئي جيُ وٽ وانگر تيل ۾ لوئجي لوئجي، گهٽي وقت لاءِ جهيٽي جوت ڏيڻ کي کھڙي معنيٰ آهي؟ شمع دان وانگر ٽيءُ، زندگيءَ جي بزم کي جڳمڳاءِ، پوءِ اهو ٿوري وقت لاءِ سهي! تون جڏهن بُجهي ويندين تڏهن هرجام ۾ تنهنجو پرتوُ رهجي ويندو.

•

تنهنجو نالو؟ ”رهندو مل“
کوبہ نہ رهنو آهہ هتي،
”وِک وڌائي، ڪَهندو هل!“

•

هائو، ’واتون ويهہ ٿيون‘ پر نادان جُا تون چاٽين ٿو تہ اهي ويهہ ئي واتون هڪ ڏسِ ڏي وڃن ٿيون؟

* ترجمو: ڏاڍو چڱو ٻريو پر شعلو تڪڙو هو.

** تعجيل (عربي) تڪڙ.

●

* تو مون لاءِ مَدائي سوچي آهي. ’هنوز دلي دور است‘
مون مان محبوب الاهي بولي رهيو آهي.
ڇا نظام الدين اوليا جي تذڪري نگارن اها ڳالهہ
سچي لکي آهي؟ سچي ٿي تہ سگهي ٿي!
ڪي انسان ساڳي وقت ماضي، حال ۽ مستقبل
ڏسي سگهندا آهن ۽ انهن جي قوتِ ارادي مشيتِ
ايزدي ٿي ويندي آهي.

●

دنيا مان جند ڇڏائڻ ڪُتي جي وات مان ڳِرهہ کسڻ
جي برابر آهي.

---

* ڪن تذڪري نگارن ۽ مؤرخن لکيو آهي تہ سلطان غياث الدين تغلق سنہ 725هجري ۾ بنگال تي چڙهائيءَ کان دهلي موٽي اچي رهيو هو ۽ هن محبوب الاهيءَ کي هي نياپو موڪليو هو:
”جڏهن مان دهليءَ ۾ گهران تہ اوهان غياث پور خالي ڪري ڇڏيو ڇو تہ اوهان جي رهائش سبب ماڻهن جا ميڙاڪا ٿا ٿين ۽ شاهي ملازمن کي رهڻ لاءِ پوري جاءِ نہ ٿي ملي.“
اهو نياپو ٻُڌي محبوب الاهيءَ جي زبان مان فقط هي لفظ نڪتا: ”هنوز دلي دور است“ (ترجمو: اڃا تہ دهلي دور آهي.)
غياث الدين تغلق شهر کان ڪجهہ پري افغان پور ۾ نئين عمارت ۾ ترسيل هو جا راتو رات ڦهڪو ڏئي ڪِري، جنهن جي هيٺان دٻجي هو مري ويو.

●

خدا ڪان ڊڄ! ستارن جا ڊگها ننهن تنهنجو اکيون نه ڪڍي وجهن!

●

درد جو وجود آهي، موت جو ڪوبه وجود نه آهي. درد جو وجود به نه دائمي نه آهي.

●

مان جڏهن موت جي باري ۾ ٿو لکان تڏهن تون چوين ٿو نه مان وهمي ٿي پيو آهيان. مان توکان هڪ سؤلو سوال ٿو پڇان، ”وهم ڇا آهي، موت يا زندگي؟“

●

زندگي رَسين مان ٺهيل پُل آهي. اُن تي پيرَ ٿبائي هل! هيٺان درياه دڙ لائي رهيو آهي.

●

منصور! جي توکي ٻي زندگي ملي ته ٻئي گڏجي ڦاهي تي چڙهون. زندگيءَ مان مونکي تنهائيءَ کانسواءِ ٻيو ڇا مليو آهي؟

●

ڪنهن اسلام ۾ پناهه ورتي آهي، ڪنهن اشتراڪيت ۾ پناهه ورتي آهي. مون تو ۾ پناهه ورتي آهي، تون جو اُڇڻ وارو آهين ۽ جنهن کي تاريخ روڪي نه ٿي سگهي.

●

ماڻهو چون ٿا ته تون قنوطي آهين.
خير، لوطيءَ کان قنوطي چڱو! اي قوم لوط! ماڻ واحد شخص آهيان جو تنهنجو انجام ڏسي رهيو آهيان!

●

پي پاسي کان نڪري وڃ! هن پاسي کان بگهڙ بيٺو آهي. هُن کي معلوم آهي ته تون مونسان ڏر ۾ گڏ آهين!

●

چانڊوڪيءَ رات ۾ لاهوت لامڪان کان نوري پنڌ تي اسان مڏ پي رهيا هئاسون ۽ اسان جا شڪاري دوست رائيفلن سان پهاڙن ۾ منتظر ها ته ڪڏهن ٿو هرڻ ترائي تي اچي! مون اوچتو محسوس ڪيو ته

منهنجِي 'مان' هوا ۾ تيزيءَ سان تري، ترائيءَ تي
ويندڙ هرڻ کي شڪارين جي سمڪ ڏني ته:
"ايڏانهن نه وڃ، ايڏانهن موت تنهنجو انتظار ڪري
رهيو آهي." اهو چئي مان وري اُتي موٽي آيس
جتي تڏي تي اسان مَڏ پي رهيا هياسين. ڪافي
رات گذاري اسان جا شڪاري دوست خاليٰ هٿين
موٽي آيا.
تون چوندين ته مان هَٿَ جي گهَڙي ٿو هٺان! نيڪ
آهي، مون توتي راز چو افشا ڪيو، اهو ته مان نٿو
چئي سگهان. اِها تنهنجي مرضي، اُن کي مڃ نه مڃ!

●

ننڊ موت جي ڀيڻ آهي. اُن سان گهٽيون رنگ رَليون
شاعر کي نه ڦبنديون آهن.

●

ننڊ؟ هن عمر ۾ ڪهڙي ننڊ؟
ننڊ لاءِ تا ابد مٽيءَ جو بستر وڇايل آهي.

●

تو چيو ته: "ماٺهوءَ کي ٻئي ڏينهن جو پتو نه
آهي."

مون توکي درست ڪندي چيو تہ: ماٺهوءَ کي ٻي دم جو پتو نہ آهي.”

●

منهنجو ڏيس! تنهنجو ديس! رڳي قبر تُنهنجي جاءِ پناهہ آهي جا ڪنهن بہ ديس ۾ نهي سگهي ٿي.
’نجاڻ مڙهہ مليرِ ۾‘ ڄڃي پنائيءَ جڃي سٺ نہ هجي ها تہ مان توتي ڪِلان ها!

●

جڏهن ڪُڪڙ ٽيون دَس هٽندو، اوهان سيئي مون کي ڇڏي ويندءُ،“ يسوع پنهنجن حوارين کي چيو.
ڇا تاريخ پاڻ کي دهرائيندي آهي؟

●

يا خدا! مون لاءِ ڪافر لڏو تہ مومن لڏي ڪان بہ ويهہ پيرا وڏيڪ بُرو ثابت ٿيو. هي انڪري وڙهن ٿا تہ مان توکي مڃان ٿو ۽ هو اُن ڪري وڙهندا ها تہ مان توکي نہ ٿو مڃان.
هاڻي مون کان هي ذات موٽائي وٺ!
انهيءَ سبب مون کي ڏاڍا عذاب مليا آهن.

●

دهريا! تو سمجهو تہ تون خدا کي تالان والان کري سگهندين. دراصل خدا توکي تالان والان کري چُڪو آهي.

●

جيءَ خدا ساري اسباب جو مُسبب آهي،
تہ تون ڳڻتي ڇا جي لاءِ ٿو ڪرين!

●

بيءِ ڪي مصيبت ۾ ڏسي هن لاءِ دُعا گهر تہ خدا هُن جي مصيبت آسان ڪري. تنهنجي مصيبت خودبخود آسان ٿي ويندي.

●

تون ڇا ٿو چاهين؟ خدا ڇا ٿو چاهي؟ اِهو تہ ڪوئي نجومي بہ ٻڌائي نہ ٿو سگهي!

●

فقط علم نجوم ڪافي نہ آهي. خدا جي دل ڪوئي ستارو تہ نہ آهي تہ اُن تائين ڪنهن جي رَسائي ٿي سگهي!

•

موسيٰ عليه السلام! ڇا تجلي هميشه هوش وڃائيندي رهندي!

•

شايد توکي ڪڏ سڏي رهي آهي ۽ آن ڪري تون ان جي هڪ پاسي کان ٽپو ڏئي ٻئي پاسي وڃڻ ٿو چاهين!

•

تون ٻي جي ٻڇيءَ ۾ ٻڪ ڏسي خوش نہ ٿيءُ! توکي ڪهڙي خبر تہ تقدير ڪنهن ڪنهن جي ٻڇيءَ لاءِ ٻڪ ڏنوٽيءَ ۾ ڦوڪي رهي آهي.

•

مجدد الف ثانيءَ لکيو آهي تہ رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايو هو تہ: ”شرڪ منهنجي امت ۾ ان ڪئليءَ جي رفتار کان بہ زياده پوشيده آهي جا ڪاريءَ رات ۾ ڪاري پٿر تي هلندي هجي.“
مان ادب سان عرض ڪيان تہ ڇا ان جي قدوقامت ۽ رفتار وڏي نہ وئي آهي ۽ ڇا ان جو برملا اظهار ڏينهن ڏني جو نہ آهي، ۽ ان جي هيئنان زمين سنگلاخ نہ رهي آهي.

●

يا خدا!
مون کي ذات ڏي
تہ انسان کي ڪائنات ڪُتي جا پَر
ڏئي سگهان،
۽ شرابي شام غروب آفتاب جي ساغر کي
منهنجيءَ شاعريءَ ۾ اوتي
جنهن مان
هُنجي پياس بجهائي سگهان!
يا خدا!
پنهنجي مهر،
مون تي ساونڻ جي مينهن وانگر وساءِ
جيئن منهنجي روح ۾
سَڀ شعلا بُجهي وڃن
۽ مان روهيڙي جي وڻ وانگر
نڙي پوان
۽ ڄِڀيون جي گلن ۾ آهن،
سي هوا ۾ اُڏامن،
۽ ڪويلين جي نڙين ۾
ساونڻ پرجي اچي،

۽ اُهي اِئين ڪُوڪن
جو هِي سارو سنڌ جهومي اُٿي!
اي خدا!
منهنجي شاعريءَ کي وسعت ڏي
تہ اُها
ٿر جو هِر وڻ ٽڻ
پکي پکڻ
هر هرڻ
پاڻ ۾ سمائي رکي،
۽ انهن لاءِ اکٽ واٽهڙيون وهائي
جن جو پاڻي
سُکي نہ سُکي!
اي خدا!
تون پاڻ ڏات ڏني بہ آهين
ڏاتار بہ آهين،
مون تو اڳيان پنهنجي جهول ڦهلائي آهي،
اها ڏاتِ سان
ايتري پَر
جيترو ساوڻ جا ڪکر بہ
مينهن سان ڀريل نہ هوندا آهن

جڏهن اُهي
اوڙڪون ڪري وسندا آهن،
جيئن سارا مارو
اُن ڏانهن ڇڪجي اچن
۽ اُن مٿ آئيني وانگر
پنهنجي صورت ڏسي حيران ٿي وڃن،
۽ ايترو ناچ ڪن
جيترو موهن جي دڙي جي
ڪنهن نچڻي نہ ڪيو هو!
اي خدا!
مون کي شاعريءَ ڪانسوا
ڪجهہ نہ گهرجي!
فقط
اُها
مون کي بخشي ڇڏ!
زندگيءَ جي هن پاسي
يا هُن پاسي
اُن جو ساٿ
سدائين رهي،
انتَ تائين رهي!

•

هيءَ سِٽَ، جا هاڻي آئي آهي
سا ورِي نہ ايندي،
جيئن شفق جي پوئين سونهري ڌار
رات جي اونداهيءَ ۾
غرق ٿي ويندي آهي،
جيئن بڳهاڙ واهہ مان
ڏنيرو ٽپو ڏئي
ڪنڌيءَ تي نہ ڪِرندو آهي
۽ سِير ۾ ڪَري،
هميشہ لاءِ گم ٿي ويندو آهي،
ائين هيءَ سِٽ وَري نہ ايندي !
انکي ازل جي تهہ خاني ۾
منهنجي لاءِ
ڪنهن محفوظ رکيو هو؟
جي مان پنهنجيءَ شاعريءَ جي
تخليق کي سمجهي سگهان
تہ هن ساريءَ ڪائنات جي
تخليق کي سمجهي وڃان.
ڇا تو اُن جو قافيو ۽ رديف

بحر و وزن ٻُڌو آھي،
ڪَن ڪولي ٻُڌا!
ائين برابر آھي
نہ تون اُن جي ائين تقطيع نہ ڪري سگھندين
جيئن ڪائنات جي تخليق جي نہ تو ڪري سگھين،
پر ھي نظم
اھڙو ڀرپور آھي
جھڙو تخليق جو
آدرش!

●

ٿلاءَ ۾ شاعريءَ کي نہ وھنجار!
اُن کي
ٻوليءَ جي سمنڊ ۾ ترڻ سيکار،
۽ پوءِ
جھاز رانيءَ ۾
رُنبائي ڇڏ،
جيئن ھوءَ نوان نوان جزيرا ڳولي لھي!

●

تون جو شاعرِ خفت زبان آھين
ڇا توکي معلوم نہ آھي

تہ شاعريءَ کي
فقط مادري زبان ۾
منطقي نتيجي تي پهچائِي سگهبو آهي؟
مادري زبان کان سوا
ٻي زبان ۾ شاعري چڙي ڏَي!
چا توکي خبر نہ آهي
تہ پنهنجيءَ ماءُ کانسوا
ٻيون مائرون
ماٽيليون ٿينديون آهن.

●

ڊاڪٽر چوي ٿو تہ: "ايترو نہ جاڳُ!
ڪجهہ ننڊ ڪر!"
۽ آنءُ چوان ٿو تہ:
"جي آنءُ هاڻي ننڊ ڪيان
تہ موت کان پوءِ
ڇا ڪندس؟"

●

مان اگر سُئيڊنِ ۾ جمان ها
تہ مونکي
نوبل پرائيز،

اج ڪان گهڻو اڳي ملي وڃي ها!
پر مان تہ سنڌ جو آهيان
جنهن جو دنيا جي نقشي تي
ڪوئي نشان نہ آهي!
مان پنهنجيءَ مجبوريءَ ۽ محدوديت کي ڏسي،
پنهنجو پاڻ پَرچائڻ لاءِ
چوان ٿو تہ:
”مان تہ نوبل پرائيز جي لائق آهيان،
نوبل پرائز منهنجي لائق نہ آهي.“

●

بودليئر!
تون ننڍي هوندي
لافورگ* کي نہ
لطف الله بدويءَ کي پڙهہ
۽ پوءِ مون وانگر
شاعري ڪري ڏيکار
تہ مان توکي مڃان!

---

* لافورگ: فرانس جو شاعر، جنهن جو ذڪر مان اڳ ۾ ڪنهن ڪتاب ۾ ڪري چڪو آهيان.

فرينچ سامراج تي
مَڇي مَواڙُ تي
تنهنجي شاعري
يلي کنهن وِسرَ وانگر
ڏيکاري ڏي
پر مون لاءِ اُها
کنهن کُرڙيءَ کان بہ ننڍڙي آهي
جا بيگاري واھہ پر
ٽپا ڏيندي آهي،
۽ جڏهن وڪامندي آهي
تہ اُن جو ملھہ نہ هجڻ جهڙو هوندو آهي!

●

مرزا غالب! مون هُن کي تُنهنجي رشتيدار
سمجهي هُن جي عزت ڪئي،
پر هوءَ پاڻ بہ تنهنجي
اُن مسلسل غزل وانگر هئي،
جنهن جو مقطع مون کي اڄ تائين ياد آهي:
غالب همیں نه چهیڑ که پهر جوشِ اشک سے ،
بیٹهے هیں هم تهیهءِ طوفان کئے هوئے .

●

اي فردوسي!
مان بہ شاھنامہ سنڌ لکي ٿو سگھان،
پر جنھن سان
مان شروع ڪرڻ چاھيان ٿو
تنھن تي مان
لکي نہ ٿو سگھان،
۽ جنھن سان مان
اُھو ختم ڪرڻ چاھيان ٿو،
انھيءَ تي بہ مان
لکي نٿو سگھان.
منھنجو قلم
اُنھيءَ گھوڙي وانگر آھي
جنھن جي منھن کي
ناٽيل واڳن
چيري وڌو آھي،
پر پو بہ اُن جا پير
پٽراوَن پنڌَن تي
وڌندا ٿا رھن،
پُٺ تي نہ ھٽيا آھن.

•

اي ديوانگي! تون لهر وانگر اَچي رهي آهين.
ڪٿي مونکي لوڙهي ته نه ويندينءَ!

•

مومل! منهنجو وس پڄي ته راڻي کي ڏاگهه تي
چاڙهيان ۽ توکي ڪاڪ ۾ موٽائي موڪليان!

•

شاهه ايران کي ڪئنسر جي مرض ماري وڌو،
ڪوئي مرض حافظ جي غزل کي ته ماري ڏيکاري!

•

وڏو آيو آهين سنڌ کي شعور ڏيڻ وارو! ميڪاوليءَ
جا پُٽ!
تونِ ليوناردو ڊاونچيءَ جي پيرن مَٽُ به ڪونه آهين!

•

مان ڏسان ٿو پنهنجا مُبَصر جي مستقبل جي بطن
۾ آهن. اُهي بي ڪنهن به شاعر کي مون سان گڏ
ڪٿ تي ويهڻ نه ڏيندا ۽ هر ڪنهن لاءِ پٽ تي تَڏِي
وِڇائيندا!

•

تون موت جي مات تي سگهين ٿو،
هڪ ئي سِٽَ ۾ امر ٿي سگهين ٿو.

•

موت؟ ڪهڙو موت؟
موت منهنجي شاعريءَ کي ڇُهي به نه ٿو سگهي!
وڃ، وڃي موت لاءِ قبر کوٽ!
منهنجي هر سِٽ اُن جي ڪانڌي آهي.

•

مرحوم حِسام الدين شاهه راشدي شڪايت ڪَري چوندو هو ته: ”پِتائيءَ جي شاعري اهڙي آهي جي اُها ڪنهن تيز رفتار گهوڙيسوار جي ڪَن تي پوندي، ته هوُ گهوڙي تان لهي ٻٻرن جي ڇانوَ ۾ ننڊ ڪندو.“

مان چوان ٿو ته: ”جي تيز رفتار سفر ۾ ٿوريءَ ننڊ جي گنجائش پيدا ڪري سگهجي ۽ تازو توانو ٿي وَري پنڌ پئجي ته ان کان وڌيڪ چڱي ڪهڙي ڳالهه آهي؟“

•

ڪنهن وقت شفق جون رَسيون شاعر کي گِرڻ جي واتَ مان چِڪي پاهر ڪڍنديون آهن.

•

اڳتي سياسي ڏُيڻ اتي، اڳتي نہ وڃ!
آرٽ جي ٿُڙ کي چنبڙي پَئُہ ۽ اُن تي ڪاٺ ڪُتا ڏس!

•

شاعر پنهنجي لاءِ عوامِ بہ پاڻ آهي، خواص بہ پاڻ آهي. هن کي ٻنهي کان دور رهڻ گهرجي ۽ اُنهنجي ساراهہ جو ڪاٽيارو نہ ٿيڻ گهرجي ۽ اُهو سمجهڻ گهرجي تہ هن جي صحيح ساراهہ ڪندڙ اڃا مستقبل جيِ انڌاري ۾ گُم آهن ۽ نيٺ ڪَنا ٿي پنڌ پوندا ۽ اَچي هن جي قبر تي گل چاڙهيندا ۽ هوا تڏو شوُڪارو پري، اُنهن گلن جون پَنيون وکيري ڇڏيندي. هاڻي مان ڪير ٿيندو آهيان جو خدا کان پُڇان تہ تو گلن ۽ شاعر ڇو پيدا ڪيا؟ نعوذ بالله توکي انهيءَ مذاق مان ڇا مليو؟

●

اڳئين دؤر ۾ ڪهڙا شعر هئن ۾ رقت پيدا ڪندا ها ۽ هو وجد ۾ اچي ويندا ها! اڄ اُهي شعر پڙهي ڪِل تي اچي ۽ اُهي ڪنهن طفلِ مڪتب جو ڪلام ٿا لڳن. حيرت تہ ان ڳالهہ تي آهي تہ وجد ۾ اچي رقص بہ ڪندا ها ۽ رقص ڪندي مري بہ ويندا ها!
اڳئين ادب جي تاريخ، ادب جي اهڙيءَ ادب- ناشناسيءَ ۽ بيوقوفيءَ جي مظاهري سان ڀَري پئي آهي، جنهن ڪي اُن وقت شاعريءَ جو اعليٰ شعور ۽ ولايت جي نشاني سمجهيو ويندو هو، جنهن تي اهلِ دربار گهور ويندا ها ۽ پنهنجي قدردانيءَ جي ڏيکاءَ لاءِ نادان حڪمران پنهنجين ڳچين مان هارَ لاهي شاعر کي عنايت ڪندا ها.

* جي هي دؤر 'افراتفريءَ' جو دؤر آهي تہ اڳيون دؤر 'نفرانفريءَ' جو دؤر هوندو هو.

●

شاهہ حسين جي هڪ ڪافي آهي:
"دُعا فقيران دڻ اي تينون رب تا ڀُلي"
مون اهڙي ڪافي اڄ تائين نہ ٻڌي آهي!
ان ۾ انسان جي وجداني شعور جي انتها آهي.

* نوٽ: نفرانفري لفظ لغت ۾ ڪونہ آهي ۽ مون لفظ 'نفر' (نوڪر) مان ڦيريون ڦيرو ڏاهيو آهي.

●

بُلهي شاهه! دنيا ڍوند جا طالب ڪُتا، هڪبِئي تي گُرڪي رهيا آهن. مان پنهنجيءَ شاعري کي پاسيرو ڪري رهيو آهيان ته اُها انهن جي رومڙ جي وچ ۾ نه اچي وڃي!

●

يار رب العزت! تون منهنجي هِن مَڪ جيترن ماڻهن مان جند نه ٿو ڇڏائين! ڪيتريءَ پُون پُون ۾ ڦاسي ويو آهيان!

●

سچل سرمست 'من خدايم من خدا' چئي سگهندو هو. تون منهنجي ٿوري اَنا برداشت نه ٿو ڪري سگهين!

●

سنڌي ۽ اردوءَ جا بيوقوف شاعر سمجهن ٿا ته هاڻي گل ۽ بلبل ۽ شمع ۽ پرواني ۽ ڪلاسيڪي غزل جي ٻين علامتن کي ڏڪاري ڇڏڻ گهرجي. هنن کي اها خبر نه آهي ته اِهي علامتون گوئٽي جرمن شاعريءَ ۾ ڪم آنديون هيون ۽ اسان به پنهنجي مقصد لاءِ ڪم آڻي ٿا سگهون ڇو ته اظهار جو پيرايو ساڳيو نه هجي.

●

شاعريءَ جو دائرو تہ ڪائنات جيترو وسيع آهي. ان کي سوڙهو سڪوڙو ڪري، رڳو پنهنجي وطن ۾ نہ سماءِ! نيڪ آهي هي پُسيءَ ۽ پيرونءَ جو ديس آهي پر ان جي معنيٰ اها نہ آهي تہ دنيا ۾ لالہ و گل نہ آهن ۽ تشبيهہ لاءِ استعمال نہ ٿا ٿي سگهن.

●

اَدبي ڇُهڙا ڀُهارا ڪٽي مون تي اُيا ٿي ويا آهن ۽ چون ٿا تہ: ”تون ڪير ٿيندو آهين، رستو صاف ڪرڻ وارو؟“

●

تون چوين ٿو تہ منهنجيءَ شاعري ۾ ورجاءُ آهي. توکي معلوم آهي تہ بيدل، دهلويءَ ۽ غالب آئيني جي تشبيهہ ڪيترا ڀيرا ڏني آهي؟

●

ڇا اها دعويٰ تہ مان انسانن ۾ تنها آهيان، جيئن خالق ڪائنات ۾ تنها آهي، همعصرن کي ڪاوڙ نہ ڏياريندي؟

•

خيام مري ويو، رباعيون زنده آهن. آرٽ موت جي خلاف نہ رڳو هڪ سرڪش سردار وانگر آهي پر اُن جي فتح بہ اَوس آهي.

•

وچ، بہ تي گُل پٽي آءُ، هوءَ مورتي منهنجو انتظار ڪري رهي آهي.

•

ڇا نديءَ سان ڪوئي ريس ڪري ٿو تہ تو ۾ ايتري رَواني ڇو آهي؟ ڇا پهاڙ سان ڪوئي ساڙُ ڪري ٿو تہ هوُ ايترو اوچو ڇو آهي؟ ڇا چنڊ تي ڪوئي ڪاوڙجي ٿو تہ هن ۾ ايتري روشني ڇو آهي؟ اي شاعري توسان ايتري ريس ۽ ساڙ ڇو آهي، توتي ايتري ڪاوڙ ڇو آهي؟

•

اڄ ڪلهہ شعر ائين ولر ڪري ٿا اَچن، جيئن مون ٽرئفلگر اسڪوائر ۾ ڪبوتر ڌرتيءَ تي لهندي ڏٺا ها.

●

ڇا پروانو ڄاڻي ٿو تہ ھو شمع کان اڳ ۾ وسامي ويٺو آھي؟

●

مان توکي سمنڊ آڇيان ٿو، تون گٽر پسند ڪرين تہ تُنھنجي مَرضي!

●

وَڄُ، ھن کان معافي وٺ جيستائين ھو زنده آھي! مٽيءَ تي ڪيترو بہ روئيندين تہ مِٽي توکي معاف نہ ڪندي.

●

ايترو روءُ جو تُلسيءَ جي ٻوٽي کي پاڻيءَ جي لوڙ نہ پوي!

●

احمق! تون سقراط تہ نہ آھين، جو مان تو وانگر ھيملاڪ جو پيالو پي وڃان.

●

تون تہ مون تي گُرڪين ٿو، ڪجھ اِنسان جي ٻوليءَ ۾ چَئين تہ توکي جواب ڏيان!

●

مُنهنجي هر اسلام پسند ۽ اشتراڪيت پسند نقاد کي اِن تي غصو آيو آهي ته مان هنن جي تنقيد جو جواب نه ٿو ڏيان ۽ اِنڪري مون کي هو گاريون ڏين ٿا. منهنجو جواب مستقبل جي تاريخ ڏيندي.

●

ڇا تون ايتري اهميت جو اهل آهين ته مان توکي جواب ڏيان؟ مون هڪ نئون ڪتاب لکيو آهي پر اُن جي هڪ سٽ به مون توتي وڃائڻ نه چاهي آهي. اهوئي منهنجو جواب آهي.

●

ٻُلو آهين. مان تنهنجو همعصر نه آهيان! مان ڪاليداس جو همعصر آهيان. غالب جو همعصر آهيان. اها ٻي ڳالهه آهي ته تنهنجي دؤر ۾ به جنم ورتو اٿمَ. گوئٽي کان پڇي ڏس ته هو توکي ٻڌائيندو ته هي منهنجو پيش رَو آهي.

●

ايوريسٽ کان اوچو ٿيڻ ڪيڏو نه خراب آهي! تون ته ٻيپ وٽ بيٺو آهين. ائنا پورنا تي به نه آهين!

●

خليل جبران! تون بہ مون وانگر پُرگو شاعر ھئين پر تو بہ بيماريءَ ۾ ايترو نہ لکيو ھو جيترو مون لکيو آھي!

●

منھنجي شاعري اُھا ڪئنچي آھي، جنھن ملڪ الموت جا پَر ڪَپي ڇڏيا آھن.

●

* ن-م راشد! جي 'سُليمان سَر بزانو اور سباويران' آھي تہ باقي ھن بيڪران دشت ۾ رھيو ڇا آھي؟

●

سٺ ورھين جي عمر ۾ پڪاسو اجا ٻن سگريٽن جا سُوٽا مَس ھٽندو ھو تہ ھُن جي تصوير جُڙي ويندي ھُئي.

---

* 'سليمان سربزانو اورسبا ويران' : ن-م راشد جي نظم جي ھڪ سٽ، جنھن جي معنيٰ آھي "سليمان جو منھن مونن ۾ آھي ۽ سبا ويَران آھي."

●

ڇَمڙي جي اولاد! منهنجو نقاد ڪيئي صديون پوءِ پيدا ٿيندو. اجا تائين تہ ڇاڇر ۾ ڇيرون هڻڻ وارا آهن!

●

چريا! اِهي محل ماڙا ڇڏ تہ پٽ ڏٽي ٿي سگهين!

●

تارن جي ترمِرِ واريءَ جي ڪَڻ ڪَڻ سان ملي، اُهي جواهر ٻٽائي رهي آهي جن شاعر ڪان سوا ڪنهن شهنشاهہ نہ ڏٺا آهن.

●

روسي ادب هاٿي ڳوليو نہ ٿو لڀي: انقلاب کان پوءِ زار جا روسي نوٽ بہ ڪجهہ وقت لاءِ رستن تي رُلندا ها.

●

حشو ڪيولراماڻي! تون سولزي نتسن کان وڏو هُئين جو سنڌ ۾ رهي تو دنيا جي انقلابي سياست تي اينتري دور رس نگاهہ ٿي رکي!
سولزي نتسن کي تہ اجا تائين سنڌ جي نالي جي خبر نہ آهي!

●

تو اور آرايشِ خَمِ کاکل
مين اور انديشہء هائے دور دراز.
غالب! ڇا هُن جي آرايشِ خَمِ ڪاڪل تنهنجي
انديشۂِ هائي دور دراز جو حصو نہ آهي؟

●

غالب تو چيو هو:
”يہ مسايلِ تصوف يہ ترا بيان <غالب>
تجھے هم ولی سمجھتے جو نہ بادہ خوار هوتا.“
مون تہ بادہ خواري بہ ڇڏي آهي غالب!
مون کي ڇا سمجهندين؟

●

غالب! ڪهڙو موت؟ شمع جو سحر تائين هر رنگ
۾ جلڻ ئي تہ غمِ هستيءَ جو بهترين علاج آهي!

●

* غالب! تو وانگر مان بہ 'حرفِ مکرر' نہ آھيان. نہ زمانو توکي مٽائي سگھيو، نہ مون کي مٽائي سگھيو.

●

ميراجي! تو مونکي بچائي ورتو. تُنھنجي پنھنجيءَ ڌرتيءَ سان محبت منھنجو وڏو بچاءُ ٿي آئي. مان ودياپتي ۽ چندي داس تنھنجي منظوم ترجمي ۾ نہ پڙھان ھا تہ مان بہ ترقي پسند لھر ۾ لڙھي وڃان ھا، جنھن ۾ ٻيا ترقي پسند شاعر لُڙھي ويا. تو مون ۾ نہ رڳو ٻورجوا پر جاگيرداري دؤر جي شاعريءَ لاءِ بہ عزت پيدا ڪئي.

---

* حرف مکرر: ہہ ٻيرا لکيل ساڳيو لفظ.
-غالبَ جو شعر:
"يا رب مجھے زمانا مٹاتا ھے کس لئے،
لوحِ جھاں پہ حرفِ مکرر نھيں ھوں ميں."
(يا رب! مون کي زمانو ڇا لاءِ مٽائي رھيو آھي.
دنيا جي تختيءَ تي مان بہ ٻيرا لکيل لفظ تہ نہ آھيان!)
"غمِ ھستی کا اسد کس سے ھو جز مرگ علاج،
شمع ھر رنگ ميں جلتی ھے سحر ھونے تک." (غالب)

•

فيض! جي توتي حافظ جو اثر نہ هجي ها تہ
مايا کو فسکي توکي نهوڙي نئي ها!

•

فيض! تون هڪ دؤر جو الميو آهين، مان توتي لکي
چڻ پنهنجيءَ انهيءَ شاعريءَ تي لکي رهيو آهيان
جا مون واڳونءَ جي وات مان ڪڍي ورتي آهي.

•

چا هُن بت تراش کي اها خبر نہ هئي تہ هي انسان
جي برابريءَ جي تبليغ ڪندو آهي؟ هن جو بُت
انسان جي قدوقامت کان ڏهہ ڀيرا وڏو ڇو ناهيو
اٽائين؟

•

حُسن جي پرستش لاءِ مان صنم تراشي جائز ٿو
سمجهان، انسان جي ستايش لاءِ نہ.

•

ڇا ٿو چاهين؟ شاعر پتنگو ٿئي يا شمع ٿئي؟

●

هي شمع ۽ پروانو ته دقيانوسي استعارا آهن يا اهي ابدي آهن؟ اهي دقيانوسي ٿي نه ٿا سگهن ڇو ته پروانا به نوان نوان جلن ٿا، شمعون به نيون نيون ٻرن ٿيون.

●

مون کي خبر نه هئي، ته مان جيڪي اَبابيل ڪتا ٿو کيان، سي ڪنهن وقت مون کي ئي پٿريون هڻندا.

●

توکي ته اسيمبليءَ جو ميمبر ٿيڻو آهي، پوءِ وزير ٿيڻو آهي ۽ تنهن کان پوءِ وزيرِ اعليٰ ٿيڻو آهي. شاعر جو ڇا جو تنهنجي ڪڍ لڳي! آلندي جو سفير ٿي پيبلونرودا جو قد وڌيو ته ڪونه هو؟

●

ذوق نه ٿيءُ! ظفر جو نَفر نه ٿيءُ!!
غالب ٿي گذار ۽ ڳاءِ ته
* "جامِ جم سے تو مرا جامِ سفال اچھا ھے"
ڇَنُ!

* ترجمو: جامِ جم (جمشيد جو جام جنهن ۾ ساري دنيا نظر ايندي هئي) کان ته مُنهنجو مٽيءَ جو پيالو چڱو آهي.

●

اي عرفي! مونکي 'غوغاءِ رفيقان" جو انديشو تہ نہ آهي پر هي ڪتو گُرڪي مٿو ڪائي ويو آهي.

●

'ڪُتو بہ ڪُڙم سان سونهين' اَڌورو پهاڪو آهي.
دراصل پورو پهاڪو هيئن ٿيڻ گهرجي:
"ڪتو بہ ڪتن جي ڪڙم سان سونهين:"

●

ترقي پسند شاعر لڙهي ويا. ڏؤر جديد بورجوا شاعريءَ لاءِ عزت پيدا ڪئي آهي.

●

هن جي تخليق تہ ڪَرَنت تي هٽي، ڇا اُن کي شارٽ سرڪٽ تي ويو آهي؟

●

مان چوان ٿو تہ
موت کان ڀَؤُ نہ ڪر!
موت هڪ وهم آهي،
موت هڪ مذاق آهي
جو زندگي توسان ڪري رهي آهي،

تون ازلي آهين
ابدي آهين
جيئن وقت اَزلي ۽ ابدي آهي.
مان چوان ٿو ته
تون موت کان ڀَؤ نه ڪر!
ڏس هنَ پوپٽ کي ڀَؤُ آهي،
جو گُلَ جو واس وٺي رهيو آهي؟
ائين آهي ته سياري جي رات ۾
ستارا ڏڪن ٿا
پر چنڊ هنن کي
ڀَري ڀري جام ڏئي رهيو آهي،
۽ هنن جي ڪنبڻيءَ ۾
ڪمي اچي وڃي ٿي
مان چوان ٿو
ته موت کان ڀَؤ نه ڪر!
گُل ڇڻي وڃن ٿا ته ڇا
هنن جا ٻج بهار جي ياد ڪٽي وڃن ٿا،
جا وري ڌرتيءَ مان ڦٽي ٿي،
هُٻڪارَ ڪري ٿي،
۽ ڪا گهڙِي جنتاءَ ڪَري،

پنهنجا ٻج ڇڏي وڃي ٿي!
خدا جي ڳُجهه ۾ نه پَئُه
اِهو نه پُڇ ته هُن گل ڇو ٿاهيا آهن
۽ ڇو ڇاٽيان آهن؟
۽ خوشبو ڪيڏانهن وڃي ٿي؟
اُن جو دڳ ڪهڙو آهي؟
اُها ته پل ۾ ستارن کان دور هلي وڃي ٿي
۽ ساري سنسار کي
واسي ڇڏي ٿي.
گل نه پٽيندو ڪر!
انهن ۾ خدا جو راز سمايل آهي
جنهن سان
هٿ ڇُراند جي منع آهي
۽ جو نه ڪنهن ڄاتو آهي
نه ڄاڻي سگهندو!

•

ماڻهو مراقبي ۾ به
وَڏ ۾ وَڏ چاليهارو ڏينهن
گذاريندا آهين،
پر تو اُن ۾ ٽي سال گذاريا آهن
۽ خدا به تنهنجي ساٿ
تُنهنجي حُجري ۾ رهيو آهي،
جتي اَبابيلن جو ڪنڪريون
پُڄي نه ٿيون سگهن،
۽ ٻاهر هڪ نه
ڪيئي نمرود آهن،
جي پاڻ ۾ نبرد آزما آهن،
تون اُنهن کان بي نياز ٿي
لڪي رهيو آهين،
۽ تنهنجو قلم اُهو شهسوار آهي
جنهن جون واڳون خدا جي وَس آهن،
چڱو، جو تو ماڻهن جي سياست کي لت هنئي،
۽ اُها جاءِ وَسائي
جتي رڳو جبريل جا پَر پهچي ٿا سگهن.

ماٺهو،
هيٺا، موت وَهيٺا
لوَيَ لايَ ليءِ پيهاتيل،
جن جي جيءَ ۾ ڪِروڙين جهِيرون آهن،
اُهي
تنهنجي اَنگ سَجي ۽ سَنگَ سچي،
روح سان،
حَسد ڪيئن نہ ڪندا!
ڪيئن سَهندا
تہ خدا تنهنجو ساٿ ڏي
۽ تنهنجو هٿ وٺي،
توکان لکائيندو رهي،
۽ ازل تنهنجي گيتن کي
گنگنائيندو رَهي،
۽ ابد انهن تي
سر ڌوڻيندو رَهي
۽ ڪائنات گونجندي رهي
رات گونجندي رهي.
۽ تنهنجي ذات گونجندي رهي
اُن نغمي سان

جنهن جي نہ اَبتدا آهي، نہ انتها آهي،
جنهن جو نہ انت آهي، نہ پارُ آهي،
جو ڪَنين جي ڪَنن ۾
گونجي رهيو آهي.
۽ سنسار جي
بي انت جهولِي ۾ جهُولِي رهيو آهي.
جو روز کُلي رهيو آهي
اهڙي گُل وانگر،
جنهن سان آسمان
باک جو کُلي پوندو آهي،
۽ جو شام جو
شفق جي تلاوَ ۾ سج وانگر ٽُٻيون ڏيندو رهيو آهي.
هوُ چاهن ٿا تہ تون هنن لاءِ
ڪِنَ مانيءَ جا گيت ڳاءِ،
تون سارو چنڊ
پنهنجي شاعريءَ جي پنديءَ ۾ ڇو رکيو آهي؟
هيءَ پورو سنسار تولاءِ
هڪ دسترخوان وانگر ڇو آهي
جنهن تي
تون سڀ کي سڏي رهيو آهين!

●

چا ڪوئي سنجابُ
منهنجي قلم کان تيز وجي سگهي ٿو؟
چَنڊُ دم روڪي
ان جي رفتار کي ڏسي رهيو آهي
۽ بادل ايترو هيٺ جهڪي آيا آهن
اُن کي سلام ڪرڻ لاءِ،
جو مينهن اوڙڪون ڪري
وسڻ وارو آهي.
اُپ مان آسرو نہ لاهيو!
هيلوڪيءَ وَسَ مان
انبار ٿيندا،
جي اوهان جي
ايندڙ نسل کي بہ
ڍائي ڇڏيندا!

●

ڪُتو ڪُتي ڪي نـہ سهندو آهي تہ ماڻهو ماڻهوءَ ڪي ڇو سهي؟

●

آنءُ هيئَن ٿو چوان! ٻي ڪنهن جيڪي بہ چيّو آهي، اُهو مان فقط تصديق لاءِ ڳوليان ٿو تہ اُنهيءَ بہ ائين چيو آهي يا نہ؟

●

تخليق جو حسن ۽ حسن جي تخليق- ان کان بهتر موضوع شاعر لاءِ ڪهڙو ٿي سگهي ٿو؟

●

موت جي تلوار مُڏي آهي، هو منهنجي گردن اُڏائي نٿو سگهي.

●

موتَ! ٿورو ترس! هي نظم اڌ ۾ رهيل آهي. پورو ڪيان تہ هلون ٿا. مون تہ خود تنهنجو انتظار ٿي ڪيو.

●

اڙي! تُون تہ موت آهين؟ ڇا تون اجا جيئرو آهين؟

•

منهنجي هٿ ۾
ايتري تيزي ڪٿان ايندي؟
هي تون ئي ته لکي رهيو آهين
تون جو وڻ پاڙون پٽي ڇڏيندو آهين،
سمنڊ اُٿلائي وجهندو آهين
۽ ٻوڙان ٻوڙ وڏندو آهين،
تون ئي ته هي قلم تيزيءَ سان هلائي رهيو آهين!
جڏهن مون کي ننڊ جا گهيرت ٿا اچن
۽ منهنجون اکيون ٻَنجي، ٻوٽجي وڃن ٿيون.
ها، منهنجا مونا
طور سينا وانگر جَرڪي رهيا آهن
۽ تون 'رب اَرني' چئي رهيو آهين!
تون ايڏو اٿاهه سمنڊ هوندي،
منهنجي واهڙ ۾ ڪيئن وهي آيو آهين؟
آخر ڪهڙي انسان کي
سيلابِ نوح کي روڪڻ جي سگهه آهي،
۽ سو به ايتري
جو بنا ڪنهن شعوري ڪوشش جي
هو اُهو سڀ ڪجهه بچائي سگهي
جو بچائڻ جهڙو آهي؟

•

ڇا تون منهنجيءِ شاعريءَ کي
منهنجيءِ ذاتي زندگيءَ کان
جدا ڪري سگهين ٿو؟
شاعري ڪائناتي هوندي به
ذاتي ٿيندي آهي،
۽ ان ۾ شاعر جي ڏات جو ڏيئو پرندو آهي
ذات جو ڏيئو پرندو آهي
اُنهيءَ هرباب جو ڏيئو پرندو آهي
جا هن ڏني آهي،
اُهو ڏيئو برسات ۾ وڏيڪ پرندو آهي
جنهن کي گهٽائون ۽ هوائون
وسائي نہ سگهنديون آهن،
ڇو تہ اُن جي ڇوڏاري
خدا جا هٿ هوندا آهن
جن کي نہ مينهن ڇُهي سگهندو آهي،
نہ هوائون هٽائي سگهنديون آهن،
شاعري امرجوتي آهي

تون تہ چئا
ساري دنيا جا آمر
ڪَنا ٿي بہ ان کي وسائي نہ ٿا سگھن،
چو تہ شاعري موت کان مَٿي آهي
گھٹو مٿي آهي
اُن تائين موت جا هٿ پُجي نہ ٿا سگھن،
ان جو طاق ايترو اوچو آهي
جو اُن تي
فقط خدا
چراغ جلائي سگھندو آهي،
۽ اهو ڄاڻي ڇڏ
تہ خدا جو جلايل چراغ
ڪوئي وسائي نہ سگھندو آهي،
نہ اُن جو تيل کٽندو آهي
۽ نہ وَٽ جلي،
ختم ٿي ويندي آهي.

●

نئشي! مان تو چوان
تہ موت مري ويو،
هن کي منهنجيءَ شاعريءَ

اُڪت ماري وڌو آهي.
هاڻي شاعريءَ لاءِ
ڪاٻہ
اسرافيل جي صور نہ ايندي
مون عزازيل کي بہ
پوُري ڇڏيو آهي،
هو انارڪليءِ جهڙو خوبصورت تہ نہ آهي
پر مون فقط عشق جي دفاع ۾
هن کي ديوار ۾
دفنايو آهي،
جتان هو وري نڪري نہ سگهندو.
تون پلي ڊنڊورو ڏي
تہ موت
مري چڪو آهي!

●

اجا ننڊ نہ ٿو ڪرين!
چنڊ توکي چئي رهيو آهي:
”تون اجا مونسان چڪر ٿو ڏِين،
توکي ننڊ نہ ٿي اچي؟“
هي سرنهن جا وڻ ننڊاکڙا آهن،

اهي ڪهڙا جاڳ- سپنا لهن ٿا؟
انهن جي تارين کي ۽ اُنهن تي وينل پکين کي
اگهور ننڊ آهي. اُهي ننڊ ۾ ڇا ڏسن ٿا؟
رڳو اُن جي گلن جي خوشبو ڄاڳي ٿي.
الائجي ڇو خوشبو کي ننڊ نہ ايندي آهي،
توڙي اُن کي معلوم هوندو آهي
تہ هن وقت
سڀ بني بشر ننڊ ۾ آهن!
۽ اهڙو ڪوبہ نہ آهي
جو جاڳي ٿو، سواءِ هن شاعر جي
جو چنڊ سان
آواره گرديءَ ۾ شريڪ آهي،
۽ جو اهو ڄاڻي ٿو
تہ چاندوڪي خوشبوءَ ۾
وڏيڪ ڪِڙي پوندي آهي،
۽ سرنهن جي وڻ تي
تيستائين هٿ ڦيريندي آهي
جيستائين اُن کي
ننڊ اچي ويندي آهي.

————————————*

پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙهندڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙُ، ياڙي، ڪاٺو، ياجوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪٽي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَ نَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَ نَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرح وٽن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَبِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ ڪان پو بيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ يلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران کنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، جاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.
... ...
جئن جئن جاڙ وڏي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛
... ...
ڪالههَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن........
... ...
هي بيتُ اَٽي، هي بَمر- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَر جو ساٿي آ،
جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڻجاڻائي کي پاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَڙهڻ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڃي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻجاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَڙهڻ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ بين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽتر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)